

Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Cinsel Eğitim Konulu Lisansüstü Tezlerin Sistematik Derlemesi

A Systematic Review of Postgraduate Theses on Sexual Education for Individuals with Special Needs

Zekai Alper ALP

Arş. Gör. ♦ Erciyes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Zihin Engelliler Eğitimi ♦ zakaialp@erciyes.edu.tr ♦
ORCID: 0000-0002-1959-1643

Aslıhan SEZİK

Uzm. Öğrt. ♦ MEB Şair Zihni Ortaokulu, Özel Eğitim ♦ sezikaslihan@gmail.com ♦ ORCID: 0000-0002-6504-8756

Funda AKSOY

Doç. Dr. ♦ Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim ♦ fundab@anadolu.edu.tr ♦
ORCID: 0000-0001-6063-6631

Özet

Cinsel eğitim, bireyin kendisinde meydana gelen değişiklikleri anlayabilme ve bu değişikliklere uygun davranma becerilerini geliştirmeyi amaçlayan önemli bir alandır. Bu önem doğrultusunda son yıllarda özel gereksinimli bireylerin cinsel eğitimleri konulu lisansüstü tezlerin sayısı artış göstermiştir. Bu sistematik derleme çalışmasında Türkiye’de özel gereksinimli bireylerin cinsel eğitimlerine yönelik yürütülen lisansüstü tezlerin betimsel ve yöntemsel açıdan incelenerek özel eğitim alanında cinsel eğitime yönelik kavramsal bir çerçeve sunmak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi veri tabanında 2025 lisansüstü teze ulaşılmış dahil etme ve dışlama kriterlerine uygun 21 lisansüstü tez betimsel ve yöntemsel açıdan müdahale içeren ve müdahale içermeyen tezler olmak üzere iki grupta incelenmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgular; incelemeye dahil edilen tezlerin en çok zihinsel yetersizliği olan bireylerle yürütüldüğü, özel gereksinimli bireylerin cinsel eğitimleri ile ilgili müdahale içermeyen tezlerde genellikle ebeveyn ve öğretmen görüşlerinin incelendiği ve en çok tarama modeli ile yürütüldüğü, müdahale içeren tezlerde en çok tek denekli araştırma yöntemlerinin kullanıldığı ve uygulanan müdahalelerin katılımcılar üzerinde etkili olduğu, çalışmaların çoğunda güvenilirlik verilerinin toplandığı gözlemlenmiştir. Bu araştırmadan elde edilen bulgular alan yazındaki diğer çalışmaların bulguları ile tartışılmış ve gelecekte yapılacak araştırmalara yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Özel Gereksinimli Birey, Özel Eğitim, Cinsel Eğitim, Lisansüstü Tez, Sistematik Deleme

Abstract

Sexual education is an important field that aims to improve the individual's ability to understand the changes they experience and adapt accordingly. Reflecting this importance, the number of postgraduate theses on sexual education for individuals with special needs has increased in recent years. This systematic review aimed to present a conceptual framework for sexual education within special education by examining the postgraduate theses on the sexual education of individuals with special needs in Turkey, focusing on both descriptive and methodological aspects. Therefore, 2025 postgraduate theses were accessed from the National Thesis Center of the Council of Higher Education database, and 21 postgraduate theses meeting the inclusion and exclusion criteria were examined descriptively and methodologically in two groups: with and without intervention. The findings of the study revealed that the majority of the theses included in the review

focused on individuals with intellectual disabilities. The views of parents and teachers were generally examined in theses that did not include interventions on sexual education of individuals with special needs and were mainly conducted with the survey model. Single-subject research methods that included interventions were primarily used in these studies. The interventions applied were found effective for the participants, and reliable data were collected in most studies. The findings obtained from this study were compared with existing literature, and suggestions were made for future research.

Keywords: Individual with Special Needs, Special Education, Sexual Education, Graduate Thesis, Systematic Review

1. Giriş

Cinsellik, bireylerin değerleri, tutumları, duyguları, davranışları ve sosyal etkileşimleri sonucunda oluşan biyolojik, psikolojik, sosyal ve kültürel faktörlerden etkilenen bir olgudur (Kardeş ve Güney-Kahraman, 2018). Cinselliğin fiziksel, duygusal ve sosyal bağlamlardan etkilenmesi cinsellikle ilgili tanımları da çeşitlendirmektedir. Bu konuyla ilgili Artan (2002) cinselliği üreme ve üremeye eşlik eden fizyolojik süreçlerden oluştuğunu ifade ederken Schaafsma ve diğerleri (2015) ve Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ, 2010) cinselliğin arzuların bir ifadesi ve kişinin cinsellikle ilgili fiziksel, duygusal ve zihinsel olarak tam iyi olma halinin cinsel açıdan sağlıklı olunduğunun göstergesi olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlara göre cinsellik, yaşamın ayrılmaz bir parçasıdır ve bireylerin yaşamlarında geniş etkilere sahiptir. Cinsellik yaşamın bütününe kapsamı ve önemli etkilere sahip olmasına rağmen genellikle sosyal çevreden ve gizli olarak öğrenilmektedir (Tuzcuoğlu vd., 2024). Cinselliğe dair bilgilerin sosyal çevreden ve gizli öğrenilmesi bireylerin cinsellikle ilgili doğru bilgileri edinimlerini sınırlandırmakta dolayısıyla uygun olmayan cinsel davranışlara yöneltmekte, tutumlarını etkilemekte ve cinsel yolla bulaşabilecek hastalıklara yakalanma riskini artırmaktadır (Lantz & Ray, 2020). Cinsellikle ilgili yanlış bilgi ve deneyim ediniminin olumsuz sonuçlara yol açtığı alanyazında çeşitli çalışmalarla desteklenmektedir. Konuyla ilgili Karabulutlu ve diğerleri (2011) tarafından yürütülen çalışmada üniversite öğrencilerinin çoğunluğunun cinsellik konularını açık şekilde ifade edilmemesinin kız öğrencilerin menstrüasyondan utanma ve suçluluk duyma, erkeklerin ejakülasyonda şaşkınlık ve suçluluk duyma duygularını hissetmelerine neden olduğu bildirilmektedir. Bill (2003) tarafından yapılan çalışmada ABD’de yaşayan ergenlerin cinsel yolla bulaşan hastalıklarla ilgili okul ortamlarından bilgi edinmelerine rağmen doğum kontrolü yöntemlerine yönelik uygulamaları yeterli düzeyde gerçekleştirmedikleri görülmüştür. Özel gereksinimli bireyler açısından cinsel eğitimin önemini ortaya koymak amacıyla yürütülen bir çalışmada ise yetersizlikleri nedeniyle cinsel problem davranış sergileyen bu bireylerin toplumdan dışlandıklarını hissetmeleri nedeniyle cinselliğe karşı olumsuz tutum geliştirdikleri ve karşılaştıkları bu sorunların üstesinden gelebilmek için gerekli eğitim ve desteğin sunulmasını istediklerinden bahsedilmiştir (Fitzgerald & Withers, 2011).

Cinsel eğitim cinsellikle ilgili üreme süreçlerinin gelişimi ve işlevi hakkında fizyolojik bilgiler sunma, bağlama uygun davranışları edinme, cinsel istismardan korunma ve başkalarının mahremiyetine saygı duyma gibi geniş konu alanlarına sahiptir (Çakşak, 2018). Cinsel eğitimin cinsellikle ilgili bilgiler ve becerilerin edinimi hakkında konu alanlarına sahip olması yalnızca okullarda bu eğitimlerin sunulacağı gibi bir düşüncenin algılanmasına neden olmaktadır (Paulauskaite vd., 2022). Oysaki bireyler okul dışında çeşitli ortamlarda kendi deneyimleri ile cinselliğe dair bilgileri edinerek cinsel eğitimlerini devam ettirebilirler. Ancak bu durum özel gereksinimli bireylerin tanıya özgü farklılıkları, anlama ve kavramadaki sınırlılıklarından dolayı tipik gelişimli akranlarına göre farklılık gösterebilir ve cinselliğe dair bilgileri edinimlerini zorlaştırabilir (Alzahrani, 2024). Özel gereksinimli bireylerin bilgi ediniminde yaşadıkları bu sınırlılıklar, cinsellikle ilgili konulan sınırlamaları anlayamadan ve davranışların sonuçlarını tahmin edemeden akranlarını taklit ederek deneyim yaşamlarına neden

olabilir (Sullivan, 2014). Özel gereksinimli bireylerin bu deneyim girişimleri kendilerine zarar gelebileceği endişesi ile aileleri tarafından sınırlandırılmaktadır (Shandra & Chowdhury, 2012). Sınırlamalar sonucunda cinsel deneyim isteklerini bastırmak zorunda kalan özel gereksinimli bireyler cinselliğe karşı olumsuz tutum geliştirebilirler veya cinsel deneyimi gizli yaşamak isteyerek çevrelerindeki kötü niyetli kişilerin cinsel istismarlarına maruz kalabilirler (Eastgate vd., 2011). Bu nedenle özel gereksinimli bireylerin zarar görebilecekleri endişesi ile cinselliklerine sınır koymak yerine ihtiyaçları doğrultusunda cinsel eğitimden faydalandırılmaları gelişimlerini tamamlamalarına yardımcı olmasının yanı sıra cinsel istismar riskine karşı önlem alınması açısından da faydalı olacaktır.

Özel gereksinimli bireylerin yaşamlarında oldukça önemli etkiye sahip olan cinsel eğitim alanı araştırmacılar tarafından son yıllarda merak konusu olmuş ve cinselliğe ilişkin becerilerin kazandırılmasının önemi vurgulanarak bu konuyla ilgili çeşitli araştırmalar yürütülmüştür. Alanyazında cinsel eğitim ile ilgili farklı becerilerin kazandırılmasına ilişkin çalışmalar incelendiğinde; özel gereksinimli bireylere menstrüel hijyen becerilerinin öğretimine yönelik Gül (2020) tarafından ortopedik gereksinimli kadınlara genital hijyen becerilerinin web tabanlı eğitimlerle kazandırıldığı, Öncül ve Yücesoy-Özkan (2010) tarafından orta ve ileri düzeyde zihinsel yetersizliği olan kadınlara menstrüel bakım becerisinin öğretildiği görülmektedir. Mastürbasyon becerilerinin öğretimine yönelik Akin-Bülbül (2012) tarafından yürütülen çalışmada zihinsel yetersizliği olan ergenlere anne ve babaları aracılığıyla hedeflenen becerinin kazandırıldığı görülmektedir. Cinsel istismara yönelik Uçar-Ramussen ve Çiftçi-Tekinarslan (2024) tarafından zihinsel yetersizliği olan bireylere bilişsel süreç yaklaşımı ile cinsel istismardan korunma becerileri kazandırılmıştır. Cinsel eğitim becerilerine ilişkin başka bir çalışma ise Öcal (2021) tarafından yürütülmüş ve zihinsel yetersizliği olan bireylere aile eğitimi aracılığıyla mahremiyet becerilerinin kazandırıldığı görülmüştür.

Cinsellik tüm bireylerin yaşamlarında önemli etkilere sahip olmasına rağmen toplumların inanç, kültürel yapı ve ekonomi gibi nedenlere bağlı olarak hakkında konuşulmaması gereken bir tabu olarak kabul edilmektedir (Jahoda & Pownal, 2014). Cinselliğin gizli tutulması gerektiği ile ilgili bu ön yargı uygun cinsel davranışları edinmede sorun yaşayan özel gereksinimli bireyleri daha güç duruma düşürmektedir (Kılınç, 2023). Çünkü özel gereksinimli bireyler toplumsal ortamlarda uygun olmayan cinsel davranış sergilediklerinde cinselliğe düşkün bireyler olarak tanımlanmakta veya cinselliklerinin göz ardı edilmesi gerektiği gibi yargılarla karşılaşmaktadır (Çakmak ve Çakmak, 2012). Cinselliğe ve özel gereksinimli bireylerin uygun olmayan cinsel davranışlarına yönelik geliştirilen bu toplumsal tutum özel gereksinimli bireylerin cinsel gelişimlerini ve bu bireylere özgü cinsel eğitim uygulamalarının programlanması üzerinde olumsuz etkilere neden olmaktadır (Yıldız, 2019). Alan yazında cinselliğe ve cinsel eğitime ilişkin tutumların incelendiği çalışmalarda bazı toplumlarda bireylerin cinsellikle ilgili konuları aileleri ile konuşamadıkları ve bununla ilgili konuların yaşadıkları toplumda ayıp olarak nitelendirildiği görülmektedir (McCann vd., 2019). Dahası yapılan çalışmalar cinselliğin toplumda hala bir tabu olduğu, özellikle özel gereksinimli bireylerin yetişkin olsalar bile aileleri tarafından cinsel deneyim yaşamlarının ve yanlarında cinsellik hakkında konuşmalarının yasaklandığını bildirmektedir (Shandra & Chowdhury, 2012). Ülkemizde de bahsedilen çalışmaların bulgularına benzer olarak Karabey ve Müftüoğlu (2006) cinsel sorunların en önemli nedenlerinin başında toplumun cinselliğe karşı olumsuz ön yargılarının olduğu, bu durumda eğitimsizlik ve bilgisizlikten kaynaklandığını ifade etmektedir. Dünyada ve ülkemizdeki eğitimsizliğe bağlı olarak gelişen ön yargıların çeşitli sorunlara yol açtığı görülmektedir. Bu nedenle her toplumun kendi kültürel koşullarına uygun olarak cinsel eğitime dair düzenlemeler ve uygulamalar yapması gerektiği söylenebilir.

Kısaca toplumsal yaşamda cinselliğe karşı geliştirilen olumsuz tutumlar özel gereksinimli bireylerin yaşamlarını da etkileyerek bu bireylerin cinsellikleri ve cinsel eğitimleri görmezden

gelmektedir (Uzun, 2015). Bununla ilgili alan yazında yürütülen çalışmalarda; Davies ve diğerleri (2024) Kanada’da okul temelli cinsellik eğitimini Fricker’in (2007, s.8) epistemik adaletsizlik teorisi bağlamında değerlendirmiş ve araştırma sonucunda özel gereksinimli bireylerin okul temelli cinsel eğitim almalarının yetersiz olduğunu tespit etmişlerdir. McCann, ve diğerleri (2019) tarafından zihinsel yetersizliği olan bireylere uygulanan ilişki ve cinsel eğitim programları ile ilgili zihinsel yetersizliği olan bireylerin görüşlerinin incelendiği çalışmada zihinsel yetersizliği olan bireylerin eğitim programlarına ilişkin olumlu görüş belirttikleri ancak gerekli eğitim desteklerine sınırlı erişim sağladıkları bildirilmiştir. Michielsen ve Brockschmidt (2020) tarafından yürütülen çalışmada Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) bölgesindeki özel gereksinimli çocukların cinsel eğitimleri önündeki engeller belirlenmiştir. Çalışmada özel gereksinimli bireylerin cinsel arzularının olmadığı algısı, eğitimcilere yönelik sınırlı destekler ve kapsamlı olmayan cinsellik eğitim programlarının engel olarak nitelendirildiği bildirilmiştir. Paulauskaite ve diğerleri (2022) tarafından yürütülen çalışmada ise zihinsel yetersizliği olan öğrencilere cinsel eğitim verilmediği ve diğer yaş gruplarına verilen cinsellik eğitimlerinin ise uygulamaya dönük olmadığı sadece bilgilendirici çalışmalar olduğu tespit edilmiştir.

Türkiye’de özel eğitim alanında cinsel eğitime yönelik derleme çalışmalarında; Eratay (2023) tarafından özel gereksinimli bireylerin cinselliklerinde özel gereksinim türlerine bağlı olarak karşılaşılan sorunlar yedi kategori altında incelenmiştir. Özel gereksinimli bireyler arasında zihinsel yetersizliği ve otizm spektrum bozukluğu (OSB) olan bireylerin cinsel durumları ve sorunları, cinsel sağlık ve üreme sağlıkları, ebeveyn, öğretmen ve farklı uzmanların bu bireylerin cinsellikleri hakkındaki görüşleri ele alınmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgularda özel gereksinimli bireyler arasından en çok zihinsel yetersizlik ve OSB olan bireylerle cinsel eğitim çalışmaları yürütüldüğü ve cinsel eğitime yönelik çalışmaların 2000 yılı sonrasında hız kazandığı, araştırmalarda kullanılan yöntemlerin genellikle uygulamaya yönelik olmadığı nitel araştırma yöntemlerinin daha fazla tercih edildiği saptanmıştır. Erbaş ve Kurt (2022) tarafından yürütülen OSB olan bireylerin cinselliği, cinselliklerine bağlı olarak ortaya çıkan güçlükler, cinsel eğitim süreçlerinde kullanılabilecek müfredat içerikleri, öğretim uygulamaları ve bu konuda yürütülen araştırmalara ilişkin bilgi verici çalışmada; OSB olan bireylerin mastürbasyon, romantik ilişki kurma, teşhircilik, saldırma, cinsel taciz ve saplantılar gibi cinsel problem davranışlarının yaygınlık gösterdiği ailelerin ise OSB olan çocuklarına cinsel eğitim verildiğinde bu durumun onları tahrik edeceğini ve daha fazla cinsel davranışlara yöneleceklerini düşündükleri vurgulanmıştır. Ayrıca mevcut araştırmada OSB olan bireylerin cinsel eğitimlerine yönelik müfredata ilişkin uygulamaların nasıl planlanacağı konusunda yeterli sayıda çalışma yürütülmediği ve bu alanda yürütülen araştırmaların ise genellikle görüş bildirmeye yönelik nitel çalışmalar olduğu görülmektedir. Alan yazında görüldüğü üzere genellikle zihinsel yetersizliği ve OSB olan bireylerin cinselliklerine yönelik araştırmalar yürütülmekte, bu araştırmalar nicelik bakımından son yıllarda artış gösterse de özel gereksinimli bireylerin cinsel eğitimlerini değerlendirme çalışmaları hala sınırlılık göstermektedir (Eratay, 2023). Özel gereksinimli bireyler için son derece önemli olan cinsel eğitim konusu ile ilgili çalışmaların farklı boyutları, özel gereksinim grupları, cinsel eğitimlerde sunulan müdahale biçimleri ile ele alınarak değerlendirilmesi bu bireylerin cinsel eğitimlerine yön verilmesi ve gerekli programlar için ihtiyaç duyulan uygulamaların geliştirilmesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Lisansüstü tez çalışmaları ilgili bilim alanında gelecekteki araştırmalara yön veren çalışmalar olmasına rağmen (Mahood, Van Eerd & Irvin, 2014) hakemli dergilerde yayınlanmamaları nedeniyle gri literatür olarak adlandırılmaktadır (Adams, Smart & Huff, 2017). Özel eğitim alanında cinsel eğitime yönelik yürütülen çalışmaların kapsamını belirlemek ve kalitesini değerlendirmek gelecekte yapılacak araştırmalara katkı sağlayacağı ve uygulanacak müdahalelere yol gösterici olmasına, nitelikli personel yetiştirilmesine, özel gereksinimli bireylere ve ailelerine sunulacak eğitim hizmetlerinin geliştirilmesine

ve ilerlemesine katkı sağlayacağı dikkate alındığında üretilen tezlerin incelenmesi özel eğitim alanı açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda mevcut çalışmada Türkiye’de özel eğitim alanında yapılan cinsel eğitime yönelik tezlerin yıldan yıla gösterdiği artış ve henüz özel eğitim alanında cinsel eğitime yönelik yürütülen tez çalışmalarını inceleyen bir çalışma ile karşılaşılması bu araştırmancının gereksinimi ortaya koymaktadır. Bu önem ve gereksinim doğrultusunda mevcut araştırma ile Türkiye’de özel eğitim alanında cinsel eğitime yönelik yürütülen tez çalışmaların incelenerek ve mevcut durumu ortaya konularak gelecekte atılması gereken adımlara yol gösterici olması amaçlanmıştır. Türkiye’de özel eğitimde cinsel eğitime yönelik mevcut durumun ve gelecekteki potansiyeli üzerine yürütülen tez çalışmalarının analiz edilmesi, bu alanda çalışan akademisyenler, eğitimciler ve politika uygulayanlar için önemli bilgiler sunmasının yanı sıra özel gereksinimli bireylerin cinselliklerine yönelik yürütülecek uygulamaların planlanmasına da katkı sunacaktır. Bu çalışmada Türkiye’de yapılmış özel eğitim alanında cinsel eğitim konularını barındıran lisansüstü tez çalışmaları (yüksek lisans ve doktora tezleri) kavramsal ve yöntemsel açıdan derinlemesine incelenerek aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Özel gereksinimli bireylerin cinsel eğitimlerine yönelik yürütülen tezlerde özel gereksinimli bireylerin özellikleri nelerdir?
2. Özel gereksinimli bireylerin cinsel eğitimlerine yönelik yürütülen tezlerin yöntemsel özellikleri nelerdir?
3. Özel gereksinimli bireylerin cinsel eğitimlerine yönelik yürütülen tezlerin etkililiklerine ilişkin bulgular nelerdir?

2. Yöntem

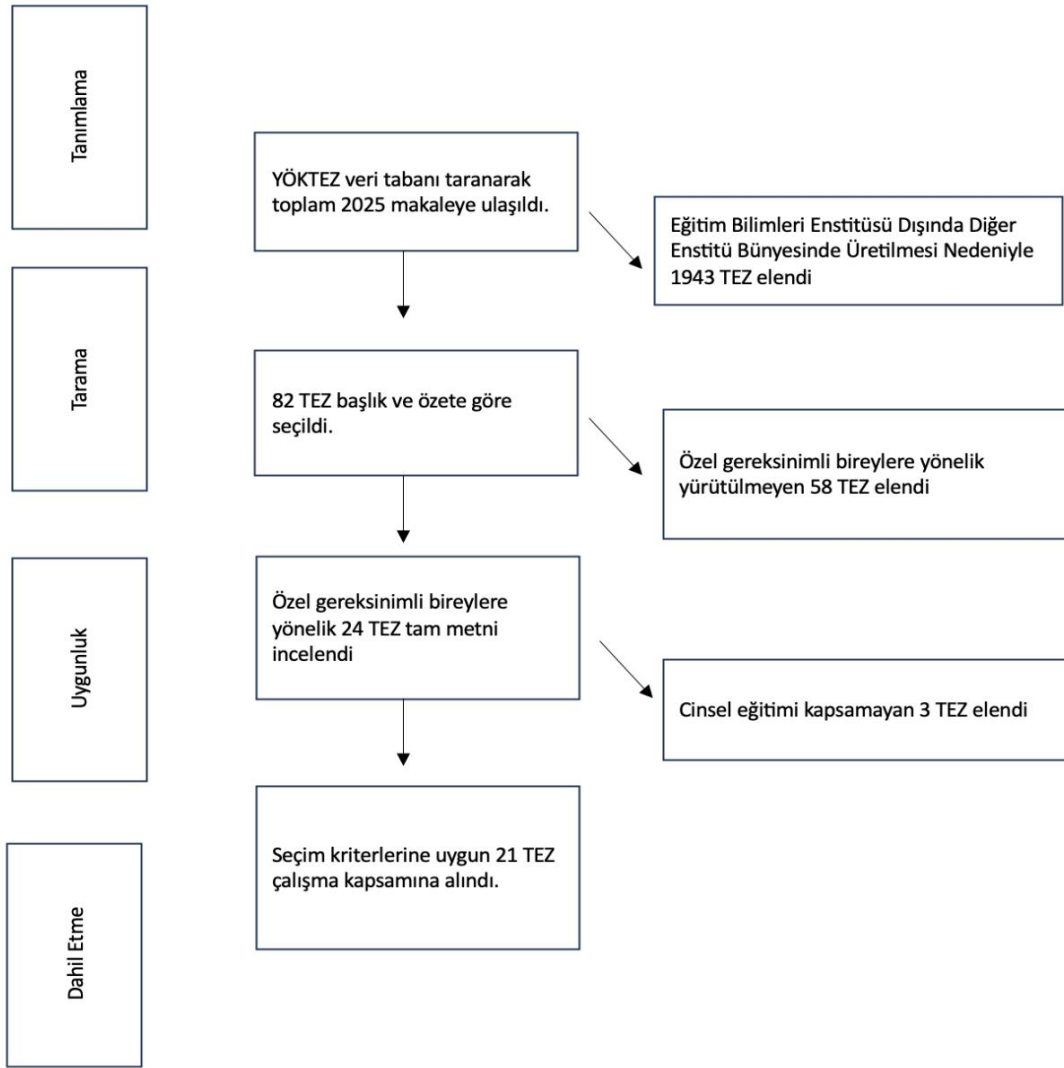
Yürütülen bu çalışma araştırma sorularına yanıt aramak amacıyla sistematik derleme yöntemi ile tasarlanmıştır. Sistematik derleme, belirli bir konuda yanıt aranan sorulara belirlenen ölçütlere uygun olarak aynı konuda önceden yapılan araştırmaların sistemli ve yansız bir şekilde taranması ile geçerliliğinin değerlendirilmesi ve sentezlenmesidir (Çınar, 2021). Başka bir deyişle sistematik derleme; araştırma sorusunun önceden tanımlanması, araştırma konusunun kapsamı, hangi çalışmaların dahil edileceğinin belirlenmesi, ilgili araştırmaların tamamına erişim sağlamak için gereken özeni göstermek ve elde edilen araştırmalara tarafsız bir şekilde yaklaşımda bulunmak ve dahil edilen çalışmaları analiz etmek olarak tanımlanabilir (Lasserson vd., 2019). Kısaca objektif, tekrarlanabilir, doğrulanabilir, kapsamlı ve belli protokoller çerçevesinde yürütülmesi gereken bir araştırma yöntemidir (Peters vd., 2020). Bu doğrultuda mevcut araştırmancının yürütülmesinde Moher ve diğerleri (2009) tarafından geliştirilen ve Page vd., (2020) tarafından güncellenen “sistematik incelemeler ve meta-analizler için tercih edilen raporlama örneği (PRISMA)” protokolünde yer alan basamaklar takip edilmiş ve protokol kapsamında raporlama işlemi için önerilen kontrol listesinde yer alan 27 madde dikkate alınmıştır. Bu basamaklar 1) araştırma amacının belirlenmesi, 2) tarama stratejisini oluşturulması, 3) taramanın yapılması, 4) incelemeye uygun çalışmaların ve kalitesinin belirlenmesi, 5) elde edilen verilerden dahil etme ve dışlama kriterlerine uygun olduğu düşünülen çalışmaların kaydedilmesi, 6) verilerin analiz edilmesi ve 7) raporlama şeklindedir (Aşık ve Özen, 2018).

2.1.İnceleme Protokolünün Oluşturulması

Yürütülen çalışmanın amacına uygun olarak araştırma sürecini betimleyen listede araştırma soruları, çalışmaların gözden geçirilme süreci, dahil etme ve dışlama kriterleri, tezlerin incelenmesi ve değerlendirilmesi ve verilerin sentezlenmesi için protokol kullanılmıştır. Bu protokolün kullanılmasının amacı araştırmancının yürütülme sürecini kapsamlı hale getirmek, uygun verilerin kalitesini

değerlendirmek ve raporlama işlemlerini kolaylaştırmaktır. Mevcut araştırma için oluşturulan inceleme protokolünde Moher ve diğerleri (2009) tarafından önerilen literatür inceleme basamakları takip edilmiş, alan yazın taramasında uygun bulunan ve dahil edilen çalışmaların araştırma sürecinin şematik gösterimi Şekil 1’de sunulmuştur.

Şekil 1. Tezleri İnceleme Akış Şeması

2.2. Dahil Etme ve Dışlama Kriterleri

Dahil etme ve dışlama kriterleri McKenzie ve diğerleri (2019) tarafından önerilen araştırma sorularına yanıt verebilmesi ve özel gereksinimli bireylerin cinsel eğitimlerini konu alan tezlerin tamamına erişimin sağlayabilmesi dikkate alınarak belirlenmiştir. Yürütülen araştırmada özel gereksinimli bireylerin cinsel eğitimleri ile ilgili tezlerin kapsamını belirlemek için yıl sınırlaması olmadan yürütülen tez çalışmaları dahil edilmiştir. Araştırmacılar tarafından alan yazın dikkate alınarak belirlenen dahil etme ve dışlama kriterleri aşağıda sunulmuştur.

2.2.1.Dahil Etme Kriterleri

- (a) Tezlerin yalnızca özel gereksinimli bireylere yönelik yürütülmüş olması
- (b) Tezlerin eğitim bilimleri ya da sosyal bilimler enstitülerinde yayımlanmış olması
- (c) Tezlerin Türkçe veya İngilizce dilinde yazılmış olması
- (d) YÖKTEZ veritabanında erişilebilir olması

2.1.2.Dışlama Kriterleri

- (a) Teze erişim izni olmaması
- (b) Tipik gelişimli bireylere yönelik yürütülmüş olması
- (c) Tezlerin cinsel eğitim konusu içermemesi

2.3.Tarama Süreci/Ölçütleri Karşılaman Tezlerin İncelenmesi

Yürütülen çalışmanın tarama sürecinde Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi (YÖKTEZ) veritabanı kullanılmıştır. Anahtar kelimeler “özel gereksinimli birey, özel eğitim, cinsel eğitim, zihinsel yetersizlik, OSB, öğrenme güçlüğü, bedensel yetersizlik, görme yetersizliği, işitme yetersizliği” olarak belirlenmiştir. Anahtar kelimeler belirlenirken daha önce cinsel eğitim derlemelerinde kullanılan anahtar kelimeler incelenmiş ve cinsel eğitim alanında yürütülen tüm tezlere erişim sağlamak için geniş alanları temsil eden anahtar kelimeler tercih edilmiştir. Tarama sürecini mevcut araştırmacının ilk iki yazarı oluşturulan protokole göre gerçekleştirmiştir. Tarama işlemi 07.07.2024 tarihinde sonlandırılmıştır.

Anahtar kelimeler tek tek tarama motoruna girilip aranacak alan kısmı “tümü” işaretlenerek tarama yapılmış ve 2025 lisansüstü teze ulaşılmıştır. Bu lisansüstü tezlerin sağlık, eğitim bilimleri, kamu yönetimi, edebiyat, sosyal hizmetler, psikoloji, sosyoloji, işletme gibi disiplinlerde üretilen lisansüstü tezler olduğu gözlenmiştir. Bu tezler arasında eğitim ve öğretim konusu dışındaki tezler elendiğinde geriye 82 lisansüstü tez kaldığı görülmüştür. Eğitim ve öğretim alanında olan tezler kaydedilerek elde edilen tezler başlık ve özetlerine göre dahil etme ve dışlama kriterleri dikkate alınarak derinlemesine incelenmiştir.

2.4.Tezlerin Değerlendirilmesi

Araştırmacının bu aşamasında lisansüstü tezlerin başlık ve özetlerinin incelenme sürecinden geçip geriye kalan 82 tez araştırmacının dahil etme ve dışlama kriterlerine göre ilk iki yazar tarafından ilgililik, güvenirlik ve kesinlik ölçütlerine göre incelenmiştir. İlgililik açısından; özel gereksinimli bireylerin cinsel eğitimlerini açıkça ifade etmesi, güvenirlik açısından; tezlerin etkililik bulgularının güvenilir ve geçerli olması, kesinlik ise özel gereksinimli bireylerin cinsel eğitimleri ile ilgili derleme türünde olmamasına dikkat edilmiştir. Bu doğrultuda 82 tez çalışmasından 24 tezin özel gereksinimli bireylerin cinsel eğitimlerine yönelik yürütülmüş tez olduğu gözlemlenmiştir.

2.5.Verilerin Çıkarılması

Mevcut araştırma kapsamında incelenen tezler alan yazın bilgisi dikkate alınarak örneğin; Gülboy ve diğerleri (2024), Kratochwill ve diğerleri (2013), Teke ve Melekoğlu (2022) tarafından yürütülen çalışmalarda önerilen kodlamalar dikkate alınarak verilerin kodlanması (veri toplama tablolarının oluşturulması) gerçekleştirilmiştir. İlk iki yazar tarafından oluşturulan kodlar karşılaştırılmış daha sonra üçüncü yazarın görüşleri alınarak görüş birliği sağlanmış ve elde edilen veriler yazarlar tarafından oluşturulan veri kodlama anahtarı yani elektronik tablolara (Tablo 1 ve Tablo 2)

kaydedilmiştir. Oluşturulan kodlamalar sonucunda ayrıntılı olarak incelenen lisansüstü tezlerden Zerey'in (2019) çalışması cinsel istismar, Aslanol'un (2022) çalışması cinsellik, Çakmak'ın (2006) çalışması cinsel gelişim konularını barındırması bakımından mevcut araştırmanın dahil etme kriterlerine uymaması gerekçesiyle elenmiş geriye 21 lisansüstü tez kalmıştır.

2.6.Verilerin Sentezi

Yürütülen çalışmada araştırma sorularına uygun olarak veriler; özel gereksinimli bireylerin cinsel eğitimlerine yönelik nitel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı tezler ve özel gereksinimli bireylere cinsel eğitim becerilerinin kazandırılmasının amaçlandığı müdahale içeren tezler olmak üzere ayrı başlıklar altında kategorilendirilerek değerlendirilmiştir. Aynı zamanda nitel araştırma yöntemleri ile yürütülen tezlerin incelenmesi için daha önce özel eğitim alanında yapılmış sistematik derleme çalışmalarındaki kodlar ve değerlendirilmesinde kullanılan temalar incelenmiştir. Verilerin sentezlenmesinde elde edilen tezlerin yöntem ve bulgular bölümü derinlemesine analiz edilmiştir.

2.7.Güvenirlik

Bu sistematik derleme çalışmasında tarama, kodlama ve değerlendirme aşamalarına yönelik güvenilirlik verileri alınmıştır. Verilerin kodlanması sürecine ilişkin araştırmanın ilk iki yazarı ortak belirledikleri anahtar kelimeleri bağımsız olarak YÖKTEZ veritabanında tarama yaparak ulaştıkları tezleri karşılaştırmışlardır. Kodlama sürecinde incelenmesi için karar verilen tezlerin Tablo 1 ve Tablo 2'de belirtilen temaları araştırmanın yazarları tarafından ortak bir tez incelenmiş geriye kalan tezler ise araştırmacılar tarafından bağımsız olarak incelenmiştir. Tezler değerlendirilirken müdahale içermeyen tezlerde "cinsel eğitimin tanımlanması, araştırma yöntemi, araç gereçler, katılımcılar ve özelliklerinin net bir şekilde ifade edilmesi, müdahale içeren çalışmalarda ortamın, katılımcıların tanımı, bağımlı ve bağımsız değişkenlerin ifade edilmesi, etkililik verilerinin sunulması, uygulama/gözlemciler arası güvenilirlik/ sosyal geçerlik verilerinin ifade edilmesi" hususlarına dikkat edilmiştir. Tarama süreci ve gözlemciler arası güvenilirlik verisi House ve diğerleri (1981) tarafından önerilen Görüş Birliği= Toplam Görüş Birliği / Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı x 100 formülünden yararlanılmıştır. Gözlemciler arası güvenilirlik verisi %95 olarak belirlenmiştir.

3. Bulgular

Mevcut araştırmanın bulguları elde edilen tezlerde kullanılan araştırma desenlerine göre iki grupta incelenmiştir. Özel gereksinimli bireylerin cinsel eğitimlerine yönelik nitel araştırma deseni kullanılan tezlere ilişkin bulgular; a) tezin yazarı, b) tezin türü, c) tezin konusu, d) tezin veri toplama araçları, e) özel gereksinimli bireyleri tanıtıcı özellikleri (özel gereksinim türü, yaşı ve cinsiyeti), f) katılımcı özellikleri başlıkları altında incelenmiştir. Özel gereksinimli bireylere cinsel eğitim becerilerinin kazandırılması amacıyla müdahale ile yürütülen tezlerin bulguları ise a) tezin yazarı, b) tezin türü, c) tezin araştırma deseni, d) tezin bağımlı ve bağımsız değişkeni, e) özel gereksinimli katılımcıları tanıtıcı özellikleri (tanı, yaş, cinsiyet) f) katılımcılar, g) tezin yürütüldüğü ortam, h) etkililik bulguları (edinim, izleme ve genelleme), ı) güvenilirlik ve geçerlik (uygulama, gözlemciler arası güvenilirlik ve sosyal geçerlik) başlıkları altından incelenmiş verilerin çıkarılmasında ve sentezlenmesinde veri kodlama anahtarları Tablo 1 ve Tablo 2 esas alınarak frekans (n) ve yüzdeliklerine (%) göre betimsel olarak analiz edilmiştir.

Tablo 1. Müdahale İçermeyen Cinsel Eğitim Tezleri

Özel Gereksinimli Bireyler							
Yazarı-Yılı-Türü	Araştırma Konusu	Araştırma Deseni	Veri Toplama Aracı	ÖGT	Yaş (n)	Cinsiyet (n)	Katılımcı (n)
Mermer (1993) Yüksek Lisans Tezi	ZY olan ergenlerin cinsel eğitim konusunda ebeveyn görüşleri	Tarama Modeli	Anket	ZY	B	B	A (127) B (118) Eğt. (35)
Çerçi (2013) Yüksek Lisans Tezi	ZY olan çocukların cinsellikleri hakkında ebeveyn bilgi düzeyleri ve tutumlarının incelenmesi	Tarama Modeli	Ölçek Anket Kişisel Bilgi Formu	ZY	0-20	K (96) E (93)	A (99) B (90)
Özel Gereksinimli Bireyler							
Yazarı-Yılı-Türü	Araştırma Konusu	Araştırma Deseni	Veri Toplama Aracı	ÖGT	Yaş (n)	Cinsiyet (n)	Katılımcı (n)
Döner (2015) Yüksek Lisans Tezi	GY olan bireylerin cinsel bilgi, deneyim ve cinsel eğitim ile ilgili görüşlerinin belirlenmesi	Nitel Araştırma/Yarı Yapılandırılmış Görüşme Tekniği	Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu	GY	20-42	K (8) E (10)	GYB (18)
Uzun (2015) Yüksek Lisans Tezi	ZY olan kızların cinsel eğitim süreçlerinde ebeveyn ve öğretmenlerin karşılaştıkları sorunlar	Nitel Araştırma/Yarı Yapılandırılmış görüşme Tekniği	Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu	ZY	B	B	Eğt. (14) BB (30)
Bilgiç (2015) Yüksek Lisans Tezi	ZY bireylerin cinsel eğitimleri ile ilgili annelerin görüşlerinin belirlenmesi	Nitel Araştırma/Yarı Yapılandırılmış Görüşme Tekniği	Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu	ZY	B	B	A (20)
Akdemir (2016) Yüksek Lisans Tezi	ZY bireylerin öğretmenlerinin cinsel eğitime yönelik tutumları ile etik durumlarının karşılaştırılması	Tarama Modeli	Cinsel Tutum Ölçeği	ZY	B	B	E (329)
Kanadlı (2021) Yüksek Lisans Tezi	OSB bireylerin eğitimcilerinin cinsel istismar ve cinsel eğitime yönelik görüşleri	Nitel Araştırma/Temel Nitel Araştırma	Yarı Yapılandırılmış Görüşme Tekniği	OSB	B	B	E (19)
Bayyığıt (2021) Yüksek Lisans Tezi	Özel eğitim öğretmenlerinin cinsel eğitime yönelik tutumlarını ve hizmet içi eğitim için ihtiyaç analizi belirlemek	Tarama Modeli Delphi Tekniği	Cinsel eğitim tutum ölçeği Delphi anketi	B	B	B	E (235)
Bartın (2020) Yüksek Lisans Tezi	Özel gereksinimli bireylerin cinsel eğitimlerine yönelik ebeveyn görüşlerinin belirlenmesi	Karma Yöntem/Yakınsayan Paralel Desen	Anket	ZY, İY, GY, OSB, ÖG, DS vd.	0-19 ve üzeri	K (75) E (125)	A (145) B (55)

Seçgin (2020) Yüksek Lisans Tezi	Öğretmenlerin özel gereksinimli bireylerin uygun olmayan cinsel davranışlarını tanımlamaları ve bununla baş etme stratejilerinin belirlenmesi	Temel nitel araştırma yöntemi	Tanımlar ve stratejiler öğretmen formu	ÖG	B	B	E (181)
-------------------------------------	--	----------------------------------	---	----	---	---	---------

Kısaltmalar: **ZY:** Zihinsel yetersizlik, **GY:** Gelişimsel Yetersizlik, **OSB:** Otizm Spektrum Bozukluğu, **İY:** İşitme Yetersizliği, **ÖG:** Öğrenme Güçlüğü, **DS:** Down sendromu, **B:** Belirtilmemiş, **K:** Kız, **E:** Erkek, **Eğt.:** Eğitimci, **BB:** Birincil Bakıcı, **A:** Anne, **B:** Baba, **GYB:** Gelişimsel Yetersizliği Olan Birey

Tablo 2. Müdahale İçeren Cinsel Eğitim Tezleri

Özel Ger. Birey														
Yazarı-Yılı-Türü	Araştırma Deseni	B.ılı D.	B.sız D.	Tanı	Yaş	Cins.	Katılımcı	Ortam	E	i	G	UG	GAG	SG
Tarhan (2004) Doktora Tezi	Nicel Yöntem/Deneysel desen	Cinsel bilgi düzeyi	AYCSP	ZY	13-17	K (18)	ZYO	Okul ve Merkez	5 gün/ 10 saat Son Test	Ön/	-	-	-	-
Akın Bülbül (2012) Yüksek Lisans Tezi	Tek Denekli/KAÇYM	Mastürbasyon	Eş zamanlı ipucuyla öğretim	ZY	14-17	E(4)	Ebeveyn (4)	EV	3/3 4/4	3/3	3/3	TO %24'ünd en (%100)	-	F
Uçar (2014) Yüksek Lisans Tezi	Tek Denekli/KAYEÇYM	Cinsel İstismar	Bilişsel Süreç Yaklaşımı	ZY	12-14	K (3)	K ZYÖ	Destek eğitim sınıfı	8/8 7/7	3/3	3/3	UO %30'und an ort. %96	-	F
Süzer (2015) Yüksek Lisan Tezi	Tek Denekli/YDKAÇYM	Cinsel İstismar	Sosyal Öykü	OSB	10-16	K(2)E(1)	OSBÖ	Ev, okul, diğer	8/8 7/7 10/10	3/1 4/4 5/5	4/4 7/7 Ortam den ort. ve kişi	TO %100'ün an %100 %92	TO	F+G

Tablo 2. Devamı

Özel Ger. Birey													
Yazarı-Yılı-Türü	Araştırma Deseni	B.İl D.	B.sız D.	Yaş Tanı	Cins.	Katılımcı	Ortam	E	i	G	UG	GAG	SG
Arat Odacı (2018) Yüksek Lisans Tezi	Tek Denekli/ÇBD	Cinsel istismar	Video model	OSB/ÖÖG/ ZY	K(2)/E(1)	OSBÖ ÖÖGÖ ZYÖ	Merkez	9/9 12/12 13/13	5/5 5,30,70 gün sonra	- 2,4,8 hafta sonra	TO %30'und a Ort. %96	TO %30'und a Ort. %95	F+G
Ünlü (2020) Doktora Tezi	Tek Denekli/KAYEÇYM	Cinsel istismar	Teknoloji destekli cinsel istismarı önleme eğitimi	10-16 ZY	K(3)/E(1)	ZYÖ	Merkez	8/8 7/7 9/9	3/3 2,4,8 hafta sonra	3/3 2,4,8 hafta sonra	TO %100'ün ort.%94 den(%10 0)	TO %100'ün ort.%94 den(%10 0)	G
Arvas (2023) Yüksek Lisans Tezi	Tek Denekli/KAYEÇYM	Cinsel Hijyen Koçluk Becerileri	Cinsel Hijyen Koçluk uygulaması	14-17 ZY	K(1)/E(2)	Ebeveyn (3) ZY Birey (3)	Merkez	10/13 10/13	3/3 1,3,5 hafta sonra	3/3 1,3,5 hafta sonra	TYO ort. %95	TO Ort. %100	F
Oğur (2023) Yüksek Lisans Tezi	Tek denekli/KAYDÇYM	Cinsel istismar	Davranışsal Beceri Öğretimi	21-23 OSB	E(3)	OSBÖ	Merkez	5/5 6/6	2/2 iki ve dört hafta sonra	2/2 iki ve dört hafta sonra	TO %50'sind e %100	TO %50'sind e %100	G

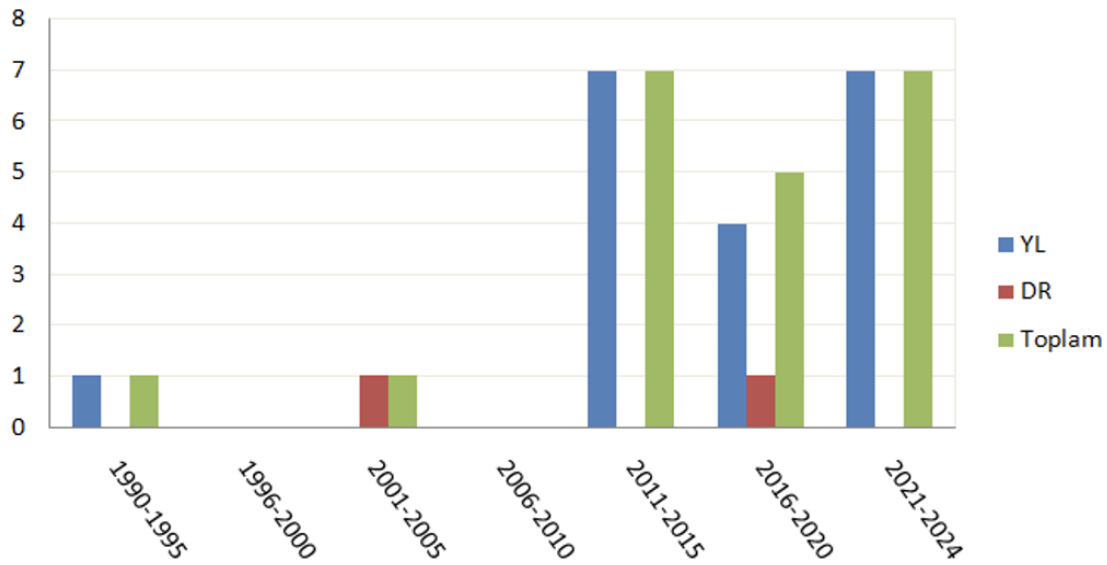
Tablo 2. Devamı

Özel Ger. Birey													
Yazarı-Yılı-Türü	Araştırma Deseni	B.İl. D.	B.sız D.	Yaş Tanı	Cins.	Katılımcı	Ortam	E	i	G	UG	GAG	SG
Sezik (2023) Yüksek Lisans Tezi	Tek Denekli/YEKAÇYM	Hijyenik ped kullanımı	Kendini izleme stratejisi	11-13 OSB	K(2)	OSBÖ	Ev	5/5 5/5	2/2 iki hafta sonra	2/2 iki hafta sonra	TYO %30'und a %97	TYO %30'und a %97	F+G
Mersin (2023) Yüksek Lisans Tezi	Nicel/Yarı Deneysel Desen	Cinsel gelişim	Aile Eğitim Programı	10-21 ZY	K(6)/E(7)	Ebeveyn (26)	Okul ve merkez	6/6	Ön/ Son Test	-	TO %30'und a %100	-	-
Teke (2023) Yüksek Lisans Tezi	Nicel Yöntem/Yarı Deneysel Desen	ZY bireylerin cinsel eğitimleri	Aile eğitim programı	11-21 ZY	K(8)/E(12)	Ebeveyn (40)	Okul ve merkez	7/7	Ön Test Son Test	-	TO %30'und a %100	-	F

3.1. Tezlerin Türleri ve Yayımlandığı Yıllara İlişkin Bulgular

İncelemeye dahil edilen 21 tezdten ikisinin (n=2, %9) doktora tezi, 19'unun (n=19, %91) yüksek lisans tezi olduğu görülmektedir. Tezlerin türleri ve yıllara göre dağılımları aşağıdaki grafikte sunulmuştur. Grafik 1'e göre tezlerin 1990-2024 yılları arasında dağılım gösterdiği görülmektedir. Yayımlanan tezlerin ilki 1993 yılında, sonuncusu ise 2023 yılında yayımlanmıştır. Yayımlanan tezlerin en çok 2011-2015 yılları arasında yedi tez (n=7, %33) ve 2021-2024 yılları arasında yedi tez (n=7, %33) niceliğine ulaştığı ve özel gereksinimli bireylerin cinsel eğitimlerine yönelik ilk doktora tezinin 2004 yılında yayımlandığı, 2017, 2019 ve 2024 yılları haricinde her yıl yüksek lisans tezi yürütüldüğü görülmektedir.

Grafik 1. Tezlerin Türleri ve Yıllara Göre Dağılımı

3.2. Müdahale İçermeyen Tezlere Ait Bulgular

Mevcut araştırmada müdahale içermeyen, nitel araştırma yöntemleri ile yürütülen tezler katılımcıları tanıtıcı özellikleri, özel gereksinimli bireyleri tanıtıcı özellikleri, araştırma konusu, veri toplama araçları bulguları açısından değerlendirilmiştir.

3.2.1. Katılımcılara Ait Bulgular

Mevcut çalışma kapsamında katılımcı özellikleri, özel gereksinimli bireylerin cinsel eğitimlerine yönelik görüş bildiren ebeveynler, eğitimciler ve birincil bakıcılardan oluşan katılımcı grupları açısından incelenmiştir. Katılımcı özellikleri katılımcı sayısı, yaş aralığı, cinsiyeti ve özel gereksinim tanısı olmak üzere dört başlıkta değerlendirilmiştir.

3.2.1.1. Müdahale İçermeyen Tezlerin Katılımcı Özelliklerine Ait Bulgular. İncelenen tezlerin katılımcılarının %26'sının (n=391) özel gereksinimli bireylerin annelerinden, %17'si (n=263) babalarından, %57'si (n=813) eğitimcilerinden ve %2'si (n=30) birincil bakıcılarından olduğu gözlemlenmiştir.

3.2.1.2. Müdahale İçermeyen Tezlerin Özel Gereksinimli Bireyleri Tanıtıcı Özelliklerine Ait Bulgular. Özel gereksinimli bireylerin cinsel eğitimlerine yönelik görüş, tutum ve bilgi düzeylerinin incelendiği 10 tezde çalışmaya konu olan özel gereksinimli bireylerin (n=407) %43'ü kız (n=179), %56'sı, erkek (n=228) olduğu, yedi tezde ise özel gereksinimli bireylerin sayılarının belirtilmediği

gözlemlenmiştir. Özel gereksinimli bireylerin tanılarına ilişkin bilgiler incelendiğinde katılımcıların %50'sinin (n=226) zihinsel yetersizlik, %5'inin (n=21) görme yetersizliği, %9'unun (n=49) OSB, %2'sinin (n=10) işitme yetersizliği, %3'ünün (n=16) öğrenme güçlüğü, %3'ünün (n=16) çoklu yetersizlik, %4'ünün (n=19) dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, %4'ünün (n=18) down sendromu, %0,9'unun (n=4) fiziksel yetersizlik ve %0,9'unun (n=4) dil gelişimi geriliği olduğu rapor edilmiştir. İncelenen tezlerin yedisinde özel gereksinimli bireylerin sayılarına ilişkin bilgiler belirtilmemiştir. İncelenen tezlerde iki tür özel gereksinim grubuna (zihinsel yetersizlik ve görme yetersizliği) ait yaş ve cinsiyet dağılımına ilişkin bilgilere ulaşılmış, ayrıntılı bilgiler aşağıda sunulmuştur.

3.2.1.2.1.Zihinsel Yetersizliği Olan Katılımcılar. Özel gereksinimli bireylerin sayılarının belirtildiği tezlerde toplam 407 katılımcının %50'si (n=226) zihinsel yetersizliği tanısı almış bireylerden oluşmaktadır. Bu bireylerin %42'sinin (n=96) kız, %41'inin (n=93) erkek oldukları tespit edilmiştir. Zihinsel yetersizliği tanısı almış katılımcılarla ilgili bir tez çalışması (Çerçi, 2013) cinsiyete ilişkin ayrıntılı bilgi vermiş diğer çalışmalarda katılımcıların cinsiyetlerine ait bilgiler ayrıntılı olarak belirtilmemiştir. Zihinsel yetersizliği tanısı almış bireylerin yaşa göre dağılımı incelendiğinde en küçük yaşta olan bireyin 0 yaşında, en büyük yaşta zihinsel yetersizliği olan bireyin 20 yaşında olduğu belirlenmiştir (ranj: 0-20). İncelenen tezlerde Çerçi (2013) tarafından yürütülen çalışmada zihinsel yetersizliği olan bireylerin yaş aralığına ilişkin ayrıntılı bilgi verilmiş diğer tezlerde yaşa dağılıma ilişkin ayrıntılı bilgiye ulaşılamamıştır.

3.2.1.2.2.Görme Yetersizliği Olan Katılımcılar. Özel gereksinimli katılımcı bireylerden görme yetersizliği tanısı almış olanlar toplam katılımcıların (n=407) %5'ini (n=21) oluşturmaktadır. İncelenen tezlerde Döner (2015) tarafından yürütülen çalışmada görme yetersizliği tanısı olan bireylerin %38'i (n=8) kız, %47'si (n=10) erkektir. İncelenen diğer tezlerde görme yetersizliği olan bireylerin cinsiyet dağılımına ilişkin ayrıntılı bilgilere ulaşılamamıştır. Görme yetersizliği olan bireylerin yaşa göre dağılımları incelendiğinde ise bir tezde (Döner, 2015) ayrıntılı bilgiye ulaşılmış, en küçük yaşta olan görme yetersizliği tanısı alan bireyin 20 yaşında, en büyük görme yetersizliği tanısı almış bireyin 42 yaşında (ranj: 20-42) oldukları rapor edilmiştir.

3.2.2.Müdahale İçermeyen Tezlerin Konularına Ait Bulgular

Mevcut çalışma kapsamında incelenen 21 tezden 10'unda müdahale içermeyen, özel gereksinimli bireylerin cinsel eğitimlerine yönelik ebeveynlerinin, öğretmenlerinin, birincil bakıcılarının veya kendilerinin bilgi, tutum ve görüşlerinin incelendiği çalışmalar yer almaktadır. Bu doğrultuda müdahale içermeyen tezlerin (n=10) %50'sinde (n=5) özel gereksinimli bireylerin cinsel eğitimlerine yönelik ebeveynlerinin ve birincil bakıcılarının bilgi, tutum ve görüşlerinin incelendiği, %50'sinde (n=5) öğretmenlerin bilgi tutum ve görüşlerinin incelendiği gözlemlenmiştir.

3.2.3.Müdahale İçermeyen Tezlerin Araştırma Desenine Ait Bulgular

Müdahale içermeyen tezlerin (n=10) %40'ının (n=4) tarama modeli ile yürütüldüğü, %30'unun (n=3) nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile yürütüldüğü, %20'sinin (n=2) nitel araştırma yöntemlerinden temel nitel modeli ile yürütüldüğü ve %10'unun (n=1) karma yöntemlerden olan yakınsayan paralel deseni ile yürütüldüğü gözlemlenmiştir.

3.2.4.Müdahale İçermeyen Tezlerin Veri Toplama Araçlarına Ait Bulgular

Müdahale içermeyen tezlerin (n=10) veri toplama araçlarına ilişkin bulgular incelendiğinde; tezlerin %30'unun (n=3) anket, %30'unun (n=3) araştırmacılar tarafından geliştirilen cinsel eğitim

ölçekleri ve anketler, %40'ında (n=4) yarı yapılandırılmış görüşme formu ve araştırmacılar tarafından geliştirilen öğretmen bilgi formu kullanıldığı gözlenmiştir.

3.3.Müdahale İçeren Tezlere Ait Bulgular

Yürütülen bu çalışmada özel gereksinimli bireylere cinsel eğitim becerileri kazandırmak amacıyla müdahale uygulamaları gerçekleştirilen tezler katılımcı özellikleri, özel gereksinimli bireyleri tanıtıcı özellikleri, araştırma deseni, bağımlı ve bağımsız değişken, müdahalelerin uygulandığı çalışma ortamı, etkililik verileri (edinim, izleme, genelleme), güvenirlik ve geçerlik bulguları açısından değerlendirilmiştir.

3.3.1.Müdahale İçeren Tezlerin Katılımcılarına Ait Bulgular

Bu çalışma kapsamında incelenen tezlerin katılımcıları a) müdahalelerin uygulandığı özel gereksinimli katılımcılar ve b) müdahalelerin uygulanmasında aracılık eden ebeveyn ve birincil bakıcılardan oluşan katılımcılar olmak üzere iki farklı katılımcı grubu üzerinden incelenmiştir.

3.3.1.1.Ebeveyn Katılımcılar. Müdahale içeren tezlerin (n=11) dördünde çalışma grubunun ebeveynlerden oluştuğu görülmektedir. Ebeveyn katılımcıların cinsiyet dağılımları incelendiğinde %79'unun (n=58) kadın, %13'ünün (n=10) erkeklerden oluştuğu görülmektedir. İncelenen tezlerden Teke (2023) tarafından yürütülen çalışmada deney ve kontrol grubunda ebeveyn dışında birincil bakıcılardan oluşan katılımcılar olduğu gözlemlenmiş ancak katılımcıların cinsiyetlerine ilişkin bilgilere ulaşılamamıştır. Ebeveynlerin yaş dağılımları incelendiğinde en genç yaşta olan ebeveynin 25 yaşında en büyük yaşta olan ebeveynin 61 yaşında (ranj:25-61) olduğu tespit edilmiştir.

3.3.1.2.Müdahale İçeren Tezlerde Özel Gereksinimli Katılımcılara Ait Bulgular. İncelenen tezlerin tamamında (n=11, %100) katılımcıların zihinsel yetersizlik, OSB, özgül öğrenme güçlüğü (ÖÖG) tanıları aldığı gözlemlenmiştir. Tezlerin katılımcılarının %84'ü zihinsel yetersizlik, %11'i OSB, %1'i ÖÖG olan bireylerden oluşmaktadır.

3.3.1.2.1.Zihinsel Yetersizliği Olan Katılımcılar. İncelenen 11 tezin özel gereksinimli katılımcılarının (n=79) %84'ü (n=66) zihinsel yetersizlik tanısı olduğu görülmektedir. Zihinsel yetersizliği olan katılımcıların %60'ı (n=40) kız, %40'ı ise (n=26) erkeklerden oluşmaktadır. Zihinsel yetersizlik tanısı olan katılımcıların yaş dağılımları incelendiğinde en küçük katılımcının 10 yaşında olduğu, en büyük katılımcının 21 yaşında (ranj: 10-21) olduğu görülmektedir.

3.3.1.2.2.Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Katılımcılar. İncelenen 11 tezin katılımcılarının (n=79) %11'inin (n=9) OSB tanısı olan bireylerden oluştuğu görülmektedir. OSB tanısı olan bireylerin cinsiyete ilişkin dağılımları incelendiğinde %88'inin (n=8) kız, %12'sinin (n=1) erkeklerden oluştuğu gözlemlenmiştir. OSB tanısı olan bireylerin yaşlarına ilişkin dağılımları incelendiğinde en küçük yaşta katılımcının 10 yaşında olduğu, en büyük yaşta katılımcının 23 yaşında (ranj: 10-23) olduğu tespit edilmiştir.

3.3.1.2.3.Özgül Öğrenme Güçlüğü Olan Katılımcılar: İncelenen tezlerin birinde (Arat-Odacı, 2018) (n=1, %9) ÖÖG tanısı olan bir katılımcı ile çalışılmıştır. ÖÖG olan katılımcının incelenen tezlerdeki tüm katılımcıların (n=79) sayısına göre dağılımı %1 oranında olduğu tespit edilmiştir. Çalışmadaki katılımcının sekiz yaşında kız öğrenci olduğu belirtilmiştir.

3.3.2.Müdahale İçeren Tezlerin Araştırma Desenine Ait Bulgular

Mevcut araştırmada özel gereksinimli bireylerin cinsel eğitimlerine ilişkin incelenen tezlerin (n=21) 11'i özel gereksinimli bireylere cinsel eğitim becerilerini kazandırmak amacıyla müdahalelerin

uygulandığı çalışmalardan oluşmaktadır. İncelenen tezlerin araştırma desenine ilişkin bulgular incelendiğinde; tezlerin %27'si (n=3) nicel araştırma yöntemlerinden deneysel ve yarı deneysel araştırma modelleri (Mersin, 2023; Tarhan, 2004; Teke, 2023) %73'ü (n=8) tek denekli araştırma modelleri ile yürütüldüğü görülmektedir. Tek denekli araştırma modelleri ile yürütülen tezlerin %12'si (n=1) katılımcılar arası çoklu yoklama modeli, %37'si (n=3) katılımcılar arası yoklama evreli çoklu yoklama modeli, %25'i (n=2) yoklama denemeli katılımcılar arası çoklu yoklama modeli, %12'si (n=1) yoklama evreli katılımcılar arası çoklu yoklama modeli ile yürütülmüştür. İncelenen tezlerden sadece birinin (Arat-Odacı, 2018) çoklu başlama düzeyi modeli ile yürütüldüğü gözlemlenmiştir.

3.3.3.Müdahale İçeren Tezlerin Bağımlı Değişkenlerine Ait Bulgular

İncelemeye dahil edilen tezlerin bağımlı değişkenleri gruplandırıldığında cinsel istismar, cinsel becerilerin kazandırılması, cinsel bilgi düzeyini artırma ve cinsel eğitim ve cinsel gelişime yönelik olduğu görülmektedir. İncelenen tezlerin (n=11) %45'inin (n=5) bağımlı değişkeninin cinsel istismardan korunma ve cinsel istismara ilişkin bilgi düzeylerini artırma (Arat-Odacı, 2018; Oğur, 2023; Süzer, 2015; Uçar, 2014; Ünlü, 2020) olduğu, %27'sinin (n=3) cinsel becerilerin kazandırılması (Akın-Bülbül, 2012; Arvas, 2023; Sezik, 2023) olduğu, %18'inin (n=2) cinsel bilgi düzeyini artırma ve cinsel eğitim ile ilgili (Tarhan, 2004; Teke, 2023) olduğu ve %9'unun (n=1) cinsel gelişim (Mersin, 2023) ile ilgili olduğu görülmektedir.

3.3.4.Müdahale İçeren Tezlerin Bağımsız Değişkenine Ait Bulgular

İncelenen tezlerde özel gereksinimli bireylere cinsel eğitim verilmesinde kullanılan bağımsız değişkenlere ilişkin bulgular incelendiğinde tezlerin ikisinin (n=2, %18) aile eğitim programları, birinin (n=1, %9) eş zamanlı ipucuyla öğretim, birinin (n=1, %9) bilişsel süreç yaklaşımı, birinin (n=1, %9) sosyal öykü yöntemi, birinin (n=1, %9) video model, birinin (n=1, %9) teknoloji destekli cinsel istismarı önleme eğitimi, birinin (n=1, %9) koçluk uygulaması, birinin (n=1, %9) davranışsal beceri öğretimi, birinin (n=1, %9) kendinin izleme stratejisi olduğu görülmektedir.

3.3.5.Müdahale İçeren Tezlerin Çalışma Ortamlarına İlişkin Bulgular

Ortama ilişkin bulgular okul, destek eğitim sınıfı, ev, merkez ve toplumsal ortam olmak üzere beş gruba ayrılmıştır. İncelenen 11 tezin üçü (%27) hem okul hem merkezlerde gerçekleştirilmiş, tezlerin ikisi (%18) yalnızca ev ortamında, dördü (%36) yalnızca merkezlerde, biri (%9) destek eğitim sınıfında, biri ise (%9) hem ev hem okul hem de toplumsal ortamda gerçekleştirildiği görülmektedir.

3.3.6.Müdahale İçeren Tezlerin Etkililik Verilerine İlişkin Bulgular

İncelenen tezlerin etkililiğine ilişkin bulgular a) edinim, b) izleme ve c) genelleme olmak üzere üç başlık altında kategorilendirilmiştir. İncelenen tezlerin (n=11) üçünde (Mersin, 2023; Tarhan, 2004; Teke, 2023) özel gereksinimli bireylerle deneysel ve yarı deneysel çalışmalar gerçekleştirildiği için izleme ve genelleme bulgularına ait bilgilere ulaşılamamış ancak incelenen bu üç tezin araştırma desenine uygun olarak uygulanan müdahalenin etkililiğini belirlemek için gerçekleştirdikleri ön test ve son test verilerinden faydalandıkları görülmektedir. Geriye kalan sekiz tezde özel gereksinimli bireylerin cinsel eğitimlerine yönelik becerilerin kazandırılmasında tek denekli araştırma modellerinin kullanıldığı görülmektedir. İncelenen tezlerin edinim, izleme ve genelleme bulgularına ait bilgiler aşağıda verilmiştir.

3.3.6.1.Edinim. Araştırmanın belirlediği ölçütlerde müdahalede bulunan katılımcıların tümü ile (n=152) (ebeveyn ve özel gereksinimli birey) gerçekleştirilen müdahalelerde kazandırılması hedeflenen beceriler kazandırılmıştır.

3.3.6.2.İzleme. İncelenen 11 tezin sekizinde (n=8, %72) izleme verisi toplanmıştır. Tezlerin üçünde (Mersin, 2023; Tarhan, 2004; Teke, 2023) etkililik bulgularını değerlendirmek amacıyla deneysel ve yarı deneysel araştırma yöntemlerinde kullanılan ön test ve son test verileri toplanarak etkililiğe ilişkin bulgular incelenmiştir. Geriye kalan sekiz tezdaki katılımcıların (n=24, %30) edindikleri becerileri sürdürebilme düzeylerine yönelik izleme verisi toplanmıştır. İzleme verileri uygulama oturumları tamamlandıktan sonra en az beş gün en çok ise 70 gün (Arat-Odacı, 2018) sonra toplanmıştır (ranj: 5-70). İncelenen tezlerin dördünde (n=4, %36) üç oturum, iki tezde (n=2, %18) iki oturum, bir tezde (n=1, %9) sırasıyla bir, dört ve beş oturum, bir tezde ise (n=1, %9) beş oturum izleme verisi toplandığı görülmektedir.

3.3.6.3.Genelleme. İncelenen tezlerde özel gereksinimli bireylerin edindikleri becerileri öğretim sona erdikten sonra sürdürme ve bu becerileri farklı ortam, araç-gereç ya da kişilerin varlığında sergileme düzeylerinin sınanması amacıyla genelleme oturumları gerçekleştirilmiştir. Mevcut araştırmada incelenen tezlerin genelleme bulguları; a) özel gereksinimli bireylerle gerçekleştirilen müdahalelere ilişkin genelleme bulguları, b) ebeveynler ve birincil bakıcılar aracılığıyla gerçekleştirilen müdahalelere ilişkin genelleme bulguları olarak iki kategori altında ele alınmıştır.

3.3.6.3.1.Özel Gereksinimli Bireylerle Gerçekleştirilen Müdahalelere İlişkin Genelleme Bulguları. İncelenen 11 tezin yedisinde (%63) genelleme verisine ulaşılmıştır. Arat-Odacı (2018) tarafından yürütülen çalışmada ise genelleme verisine ulaşılamamıştır. Diğer üç tezde ise (n=3, %28) (Mersin, 2023; Tarhan, 2004; Teke, 2023) deneysel ve yarı deneysel çalışmalar yürütmeleri nedeniyle genelleme oturumlarına ilişkin bilgilere yer vermemiştir. Özel gereksinimli bireylerle gerçekleştirilen müdahalelerle ilgili tezlerde (n=5, %45) 17 özel gereksinimli katılımcı ile genelleme verisi toplandığı görülmektedir. İncelenen beş tezin (n=5, %45) genelleme verileri türleri; farklı ortam (Sezik, 2023), farklı durum ve farklı kişilere (Oğur, 2023), farklı ortam ve kişilere (Ünlü, 2020), farklı davranış ve farklı ortamlara (Süzer, 2015), farklı ortam ve durumlara (sosyal öykülere) (Uçar, 2014) genelleme oturumlarının düzenlendiği bilgisine ulaşılmıştır.

3.3.6.3.2.Ebeveynlerle ve Birincil Bakıcılarla Gerçekleştirilen Müdahalelere İlişkin Genelleme Bulguları. Ebeveynler aracılığıyla gerçekleştirilen müdahalelere ilişkin genelleme bulguları incelendiğinde 11 tezdten ikisinin (n=2, %18) ebeveynler ve birincil bakıcılar aracılığıyla gerçekleştirildiği görülmektedir. Ebeveynler aracılığıyla gerçekleştirilen müdahalelerde toplam yedi katılımcıdan (n=7, %29) genelleme verisi toplanmıştır. Ebeveynler ve birincil bakıcılar aracılığıyla cinsel eğitim sunulan tezlerde genelleme türleri bakımından incelendiğinde katılımcıların kendi üzerinde (Akın-Bülbül, 2012) ve farklı davranışlar (Arvas, 2023) arası genelleme verilerinin toplandığı görülmektedir.

3.3.7.Güvenirlilik ve Geçerlik Verilerine İlişkin Bulgular

İncelenen tezlerin güvenirliğine ilişkin bulgular a) uygulama güvenirliği, b) gözlemciler arası güvenirlik ve c) sosyal geçerlik başlıkları altında incelenmiştir.

3.3.7.1.Uygulama Güvenirliği. İncelenen tezlerden (n=11) biri hariç (Tarhan, 2004) 10'unda (n=10, %91) uygulama güvenirliğine ilişkin bilgilere ulaşılmıştır. Toplanma oranlarına göre incelendiğinde tüm oturumların en az (Akın-Bülbül, 2012) %24'ünden en çok (Süzer, 2015; Ünlü, 2020) %100'ünden toplanmıştır. Uygulama güvenirliği katsayıları incelendiğinde en az (Süzer, 2015) %92 (ranj: %80-%100) en çok (Akın Bülbül, 2012; Mersin, 2023; Teke, 2023; Ünlü, 2020) %100 oranında katsayıya ulaştıkları görülmektedir.

3.3.7.2.Gözlemciler Arası Güvenirlik. Mevcut araştırmada incelenen tezlerin (n=11) beşinde (n=5, %45) gözlemciler arası güvenirlilik verilerine ilişkin bilgilere yer verilmemiştir. Geriye kalan dört tezde gözlemciler arası güvenirlilik toplama oturum oranları incelendiğinde en az (Arat-Odacı, 2018; Sezik, 2023; Süzer, 2015) %30'undan, en çok (Arvas, 2023) %100'ünden toplandığı gözlenmiştir. Gözlemciler arası güvenirlilik katsayıları incelendiğinde toplanan verilerin en az (Ünlü, 2020) %94, en çok ise (Arvas, 2023; Oğur, 2023; Süzer, 2015) %100 oranında katsayıya ulaştıkları görülmektedir.

3.3.7.3.Sosyal Geçerlik. Mevcut araştırmada incelemeye dahil edilen tezlerin sosyal geçerliğine ilişkin bulgular verilerin toplanmasında kullanılan araçlar ve veri toplama kaynakları olarak iki grupta incelenmiştir. Buna göre incelenen tezlerin (n=11) dokuzunda (n=9, %%81) sosyal geçerlik verileri toplandığı görülmektedir. Verilerin toplanmasında iki tezde (n=2, %18) (Oğur, 2023; Ünlü, 2020) görüşme aracılığıyla, dört tezde (n=4, %36) (Akin-Bülbül, 2012; Arvas, 2023; Teke, 2023; Uçar, 2014) araştırmacılar tarafından oluşturulan sosyal geçerlik formları kullanılarak, üç tezde ise (n=3, %27) (Arat-Odacı, 2018; Sezik, 2023; Süzer, 2015) verilerin hem yarı yapılandırılmış görüşmelerle hem de sosyal geçerlilik formları aracılığıyla toplandığı görülmektedir. Sosyal geçerlik verilerinin toplanmasında veri toplama kaynakları incelendiğinde; bir tezde (n=1, %9) (Uçar, 2014) uzmanlardan, bir tezde (Arvas,2023) öğretmenlerden, iki tezde (n=2, %18) (Oğur, 2023; Ünlü, 2020) katılımcı öğrencilerden, ailelerinden ve öğretmenlerinden veri toplandığı ve dört tezde ise (n=4, %36) (Akin Bülbül, 2012; Arat Odacı, 2018; Sezik, 2023; Süzer, 2015; Teke, 2023) katılımcı ailelerden veya katılımcı olmayan ailelerden sosyal geçerlik verisi toplandığı tespit edilmiştir.

4. Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu çalışmada özel gereksinimli bireylerin cinsel eğitimlerine yönelik nicel ve nitel araştırma yöntemleri ile yürütülen Türkiye'deki lisansüstü tez çalışmalarının betimsel ve yöntemsel açıdan incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda araştırma sorularına ilişkin bulgular alan yazında daha önce gerçekleştirilen çalışmalarla karşılaştırılarak tartışılmıştır.

Özel gereksinimli bireylerin cinsel eğitimlerine yönelik lisansüstü tezlerin betimsel özelliklerine göre tezlerin türleri incelendiğinde 21 tezin 19'unun (%90) yüksek lisans tezi olduğu görülmektedir. Daha önce cinsel eğitim alanında üretilmiş tezlerin sistematik incelemesini içeren çalışmada (Kılınç, 2023) yüksek lisans tezlerinin sayısının doktora tezlerinden fazla olduğu görülmekte, bu yönü ile alan yazın ile uyumaktadır. Çalışmaya dahil edilen tezlerin yıllara göre dağılımı incelendiğinde en fazla 2023 yılında (n=5) (Arvas, 2023, Oğur, 2023, Sezik, 2023; Mersin, 2023; Teke, 2023) müdahale içeren çalışmaların yayımlandığı görülmektedir. Tarama sürecinde yıl sınırlaması yapılmadığı dikkate alındığında Türkiye'de cinsel eğitime yönelik nitel araştırma yöntemleri ile yürütülen çalışmaların ortaya koyduğu mevcut durumun özel gereksinimli bireylerin ihtiyaç duydukları programların planlanmasına ve gelişmesine katkıda bulunarak müdahale içeren çalışmaların artışına neden olduğu söylenebilir (Uzun, 2015).

İncelenen tezler araştırma desenleri bakımından iki grup altında incelenmiştir. Dahil edilen 21 tezin 10'u özel gereksinimli bireylerin, ailelerinin, birincil bakıcılarının ve öğretmenlerinin cinsel eğitim süreçleri ile ilgili görüşlerinin incelendiği çalışmaları içermektedir. Bu çalışmalarda katılımcıların %78'i (n=1497) ebeveynlerden, eğitimcilerden ve birincil bakıcılardan oluşmaktadır. Katılımcıların büyük oranının ebeveynlerden ve eğitimcilerden oluşmasının nedeni; araştırmacıların, özel gereksinimli bireylerin zihinsel işlev ve ifade becerilerindeki sınırlılıklarının doğru bilgi akışı sağlamalarına engel olabileceği (Erol ve Ildız, 2020) endişesi olabilir. Bu duruma bağlı olarak özel gereksinimli bireylerin eğitimlerinin temelinde yer alan kişilerle görüşme yapılmasının daha etkili olabileceği düşüncesi de katılımcı tercihini etkilemiş olabileceği de söylenebilir. Mevcut araştırmada ebeveyn katılımcıların

cinsiyete göre dağılımları incelendiğinde katılımcı annelerin sayısının (n=391, %26) daha fazla olduğu görülmektedir. Bu bulgu alan yazında özel gereksinimli bireylerin eğitimlerinde annelerinin daha aktif rol aldıkları bilgileri ile paralellik göstermektedir (Bahçalı ve Odluyurt, 2021; Tomeny vd.,2020). Aynı durum özel gereksinimli bireylerin cinsel eğitimleri ile ilgili müdahale içeren tezlerde de (n=11) görülmektedir. Müdahale içeren tezlerde katılımcı annelerin (n=58, %79) nicelik bakımından babalardan (n=10, %13) daha fazla olduğu görülmektedir. Bu durumun nedeni özel gereksinimli bireylerin annelerinin bu bireylerin cinsel gelişim süreçlerinde kişisel hijyen bakımları, menstrüasyon dönemi bakımları gibi becerileri gerçekleştirmelerinde daha fazla sorumluluk almaları ile ilgili olabilir. Özel gereksinimli bireylerin cinsel eğitimlerine yönelik müdahale içeren tezlerin katılımcı özellikleri incelendiğinde en çok zihinsel yetersizliği olan (n=66, %84) bireylerle çalışma yürütüldüğü, bunu OSB (n=9, %11) ve ÖÖG (n=1, %1) olan bireylerin izlediği görülmektedir. Aile ve Sosyal Hizmet Bakanlığı (2022) verilerinde Türkiye’deki özel gereksinimli bireyler arasında zihinsel yetersizliği olan bireylerin %17,1 oranında olduğu bunun takibinde ortopedik yetersizliği (%13,8), görme yetersizliği (%9,5), işitme yetersizliği (%8,0) ve diğer özel gereksinim gruplarının %2 oranında yaygınlık gösterdiği bildirilmektedir. Bu bilgiler doğrultusunda Türkiye’de en çok zihinsel yetersizliği olan bireylerin yaygınlık göstermesi bu bireylere erişimi kolaylaştırabileceği için özel gereksinimli bireylerle ilgili yürütülen çalışmalarda daha fazla tercih edilmelerine neden olduğu söylenebilir.

Özel gereksinimli bireylerin yetersizlik türlerine göre birbirlerinden farklı gelişim özellikleri göstermeleri farklı türde desteğe ihtiyaç duymalarına neden olmaktadır (Eripek, 2022). Alan yazında farklı özel gereksinim tanıları olan bireylerin cinsel eğitimlerine yönelik çalışmalar incelendiğinde; Erbaş ve Kurt (2021) tarafından OSB olan bireylerin cinselliği ve cinsel eğitimleri ile ilgili yürütülen çalışmalar incelenmiş ve Türkiye’de OSB’li bireylerin cinsellikleri ile ilgili yürütülen çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmadan farklı olarak Türkiye’de son 10 yıl içerisinde özel gereksinimli bireylerin cinsel eğitimlerine yönelik yürütülen cinsel eğitim sistematik derleme çalışmaları incelendiğinde Güven (2021) tarafından yürütülen çalışmada OSB olan bireylerin cinsellik eğitimleri konusunda çalışmaya rastlanmıştır. Diğer özel gereksinim gruplarının cinsel eğitimleri ile ilgili yürütülen sistematik derleme çalışmalarına ise ulaşılammamıştır. Söz konusu araştırmaların niceliklerine ve çalışmaların yürütüldüğü özel gereksinim gruplarına bakıldığında ülkemizde diğer özel gereksinim grupları için yürütülen cinsel eğitim çalışmalarının sınırlı olduğu düşüncesini destekler niteliktedir. Bu nedenle farklı özel gereksinim gruplarının cinsel eğitimlerine yönelik alan yazında daha fazla çalışma yürütülmesi gerektiği söylenebilir.

Dahil edilen tezler araştırma desenleri bakımından incelendiğinde özel gereksinimli bireyler, aileleri ve öğretmenlerinin görüşlerinin incelendiği çalışmalarda en sık kullanılan araştırma deseninin nitel araştırma yöntemlerinden tarama modeli (n=4), daha sonra yarı yapılandırılmış görüşme tekniklerinin (n=3) kullanıldığı görülmektedir. Özel gereksinimli bireylere cinsel eğitim becerilerinin kazandırılması amacıyla yürütülen tezlerin ise en çok tek denekli araştırma modellerinden çoklu yoklama deseni ve çoklu başlama desenleri (n=8) ile yürütüldüğü görülmektedir. Kullanılan bu desenlerden farklı olarak iki çalışmada yarı deneysel desen (Mersin, 2023; Teke, 2023), bir çalışmada ise (Tarhan, 2004) deneysel desen kullanıldığı görülmüştür. Bu bulgu nitel araştırma yöntemleri ile yürütülen çalışmaların incelendiği diğer çalışmalara benzer olmasına rağmen (Erbaş ve Kurt, 2021; Güven, 2021; Michielsen & Brockschmidt, 2021) nitel ve nicel araştırma desenleri ile yürütülen çalışmaların uygulamalarına yönelik daha detaylı bilgiler sunması ve tüm özel gereksinim gruplarını kapsamı açısından alan yazın ile farklılaşmaktadır. Bu bakımdan mevcut çalışmanın özel gereksinimli bireylerin cinsel eğitimlerine yönelik nitel ve nicel araştırma desenlerini kapsamı ve yürütülen

tezlerin uygulama süreçlerine ilişkin detaylı bilgiler vermesi nedeniyle alan yazına ve gelecek araştırmalara yol göstereceği düşünülmektedir.

Müdahale içeren tezlerin bağımlı değişkenleri incelendiğinde cinsel bilgi düzeyini artırma, cinsel istismardan korunma, cinsel hijyen becerilerini edinme, uygun mastürbasyon becerisini edinme, cinsel gelişim gibi değişkenler üzerinde çalışıldığı görülmektedir. Eratay (2023) tarafından yürütülen çalışmada yetersizliği olan ergen ve yetişkinlerin cinsel eğitimlerine yönelik sistematik derleme çalışmasında dahil edilen çalışmaların bağımlı değişkenlerine ilişkin bilgiye rastlanmamıştır. Teke ve Melekoğlu (2022) tarafından erken çocukluk dönemi cinsel eğitim çalışmaları derlemesinde de alan yazından elde edilen çalışmaların bağımlı değişkenlerine ilişkin bilgilere yer verilmemiştir. Yıldız ve Akmanoğlu (2021) tarafından Asperger sendromlu ve yüksek işlevli OSB'li bireylerin romantik ilişkileri üzerine yürüttükleri sistematik derlemede diğer çalışmalara benzer olarak elde edilen çalışmaların bağımlı değişkenleri ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Yürütülen araştırma bu yönüyle alan yazından farklılaşmakta ve çalışmaların bağımlı değişkenlerinin sunulmasının cinsel eğitime yönelik derinlemesine bilgi sunması açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Mevcut araştırmada dahil edilen tezlerin bağımsız değişkenleri incelendiğinde üç tezin bağımsız değişkeninin aile eğitim programı (Mersin, 2023; Tarhan, 2004; Teke, 2023) olduğu görülmektedir. Geriye kalan sekiz tezin bağımsız değişkenlerinin ise daha önce etkililiği kanıtlanmış eş zamanlı ipucuyla öğretim, bilişsel süreç yaklaşımı, sosyal öyküler, video model, teknoloji desteği, koçluk uygulaması, davranışsal beceri öğretimi, kendini izleme stratejisi olduğu görülmektedir. Bu çalışmada incelenen tezlerin bağımsız değişkenlerine ilişkin bulgular sunulması ile özel gereksinimli bireylere cinsel eğitim becerilerinin kazandırılması sürecinde farklı strateji ve yöntemlerle desteklenmesinin etkili olabileceği gösterilmektedir.

Mevcut çalışmada müdahale içeren tezlerin yürütüldüğü ortamların, katılımcıların eğitim görmekte olduğu okullar, merkezler, ev ve toplumsal alanlar olduğu görülmektedir. Alan yazında özel gereksinimli bireylerin cinsel eğitimleri ile ilgili nicel araştırma yöntemleri ile yürütülen araştırmaların incelendiği çalışmada (Yıldız ve Akmanoğlu, 2021) ortam hakkında bilgiye rastlanmamıştır. Mevcut araştırmada çalışma ortamlarına dair bilgi verilmesi bu yönüyle alan yazına katkı sunmaktadır. İncelenen tezlerde çalışma ortamları hakkında bilgi vermek gelecekteki çalışmaların yürütüleceği ortamların düzenlenmesi hakkında fikir vermesi açısından yol gösterici olduğu düşünülmektedir.

Mevcut çalışmaya dahil edilen müdahale içeren tezlerin etkililik verilerine ilişkin bulgular edinim, izleme ve genelleme olmak üzere üç başlıkta incelenmiştir. Buna göre özel gereksinimli bireylere farklı cinsel eğitim becerilerini kazandırmada kullanılan bağımsız değişkenlerin tüm katılımcılar (n=79) üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Dahil edilen tezlerin sekizinde izleme verisi elde edilmiştir. İzleme verilerinin süresine ilişkin bulgulara toplam 79 katılımcının 24'ünden (n=24, %30) toplanan izleme verilerinin en az beş gün en çok 70 gün sonrasında sürdürüldüğü gözlemlenmiştir. Dahil edilen tezlerin genelleme verileri izlendiğinde ise 11 tezin yedisinde genelleme verisi kaydedildiği gözlemlenmiştir. Tüm katılımcıların (n=79) 17'sinde genelleme verisi kaydedilmiş, genelleme verilerinin kaydedilmesinde farklı ortam, farklı durum, farklı araç ve farklı kişilerden faydalanılmıştır. Türkiye'de özel gereksinimli bireylerin cinsel eğitimleri ile ilgili yürütülen sistematik derlemelerde (Güven, 2021; Nemnezi Karaca ve Uzun Çiçek, 2022; Teke ve Melekoğlu, 2022 vd.) çalışmaların izleme ve genelleme verilerine ilişkin bilgilere yer verilmemiştir. Mevcut çalışmada incelenen cinsel eğitim tezlerinin izleme ve genelleme verilerine ilişkin bulgulara yer verilmesi ulusal alan yazında bulunan diğer araştırmaların bulgularını genişletmesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Mevcut araştırmada müdahale içermeyen tezlerde özel gereksinimli bireylerin cinsel eğitimleri hakkında ebeveynleri, öğretmenleri ve birincil bakıcılarının görüşlerinin incelendiği görülmektedir. İncelenen tezlerde özel gereksinimli bireylerle yakından ilişkili olan bu kişilerin cinsel eğitime yönelik

bilgi eksiklerinin olduğu ve mahremiyet endişesi ile cinsel eğitime karşı olumsuz tutum geliştirdikleri bildirilmektedir (Bartın, 2020; Seçgin, 2020; Uzun, 2015). Kılınç (2023) tarafından cinsel eğitim çalışmalarının incelendiği araştırmada özel gereksinimli bireylerin ebeveynleri ve öğretmenleri ile görüşmelerin yapıldığı araştırmaların katılımcılarının cinsel eğitime olumsuz baktıkları ve bilgi eksiklerinin olduğu bildirilmiştir. Özel gereksinimli bireylerin en önemli cinsel eğitimleri ebeveynleridir (Uzun, 2015). Bu nedenle ebeveynlerin özel gereksinimli bireylerin cinsel eğitimleri konusunda destekleyici olmaları ve mahremiyet endişesine karşı uzmanlardan destek alarak çocuklarının cinsel eğitimlerini sürdürmeleri, gerekli becerileri kazandırmaları çocuklarının gelişimi açısından önemli ve gereklidir. Bu doğrultuda özel gereksinimli bireylerin cinsel eğitimlerinde başarıya ulaşmak için öncelikle ebeveynlerin cinsel eğitim konusunda bilgilendirilmelerine yönelik çalışmaların yaygınlaşmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Mevcut araştırmada incelenen tezlerin yöntemsel özelliklerinin belirlenmesinde geçerlik ve güvenirlik bulguları betimlenmiştir. İncelenen 11 tezde uygulama güvenirliği, gözlemciler arası güvenirlik ve sosyal geçerlik bulguları elde edilmiştir. Tezlerin 10'unda (%91) uygulama güvenirliğine beşinde ise (%45) gözlemciler arası güvenirlik verilerine ilişkin bilgilere ulaşılmıştır. Tüm oturumların en az %24'ünden en çok %100'ünden uygulama güvenirliği, tüm oturumların en az %30'undan en çok %100'ünden gözlemciler arası güvenirlik verisi toplanmıştır. Tüm oturumların en az %30'undan gözlemciler arası güvenirlik verisi, en az %24'ünden uygulama güvenirliği verisi toplanması ve %80 üzerinde ölçüte ulaşmaları yürütülen çalışmaların yeterli düzeyde güvenirlik katsayılarına ulaştıklarını göstermektedir (WWC, 2020). Tezler sosyal geçerlik verileri bakımından incelendiğinde dokuz tezde (%81) katılımcı ebeveyn ve öğretmenlerden ve katılımcı olmayan ebeveyn ve öğretmenlerden yarı yapılandırılmış görüşme soruları, açık ve kapalı uçlu sorulardan oluşan formlar aracılığıyla sosyal geçerlik verisi toplandığı görülmektedir. Sosyal geçerlik verilerine ilişkin bulguların mevcut araştırmada betimlenmesi alan yazında diğer cinsel eğitim çalışmalarının sosyal geçerlik bulgularını genişlettiği düşünülmektedir.

Mevcut araştırmanın bulguları, alan yazında özel gereksinimli bireylerin cinsel eğitimleri hakkında ebeveynlerinin ve öğretmenlerinin görüşlerinin değerlendirilmesine yönelik yürütülen çalışmaların ve cinsel eğitim becerilerinin kazandırılmasına yönelik uygulanan müdahalelerin etkililiğinin ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra çalışmadan elde edilen bulgular okuyuculara ve ileride özel eğitim alanında cinsel eğitime yönelik çalışmalar yürütecek araştırmacılara sistematik kavramsal bir çerçeve sunmaktadır. Bu nedenle yürütülen bu çalışmanın özel gereksinimli bireylerin cinsel eğitimleri hakkında özel gereksinimli bireylerin, ebeveynlerinin ve öğretmenlerinin ihtiyaçlarını belirlemek, bu ihtiyaçlar doğrultusunda ileride uygulanacak müdahalelerin programlanmasına ve yürütülmesine katkı sunacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Bu sınırlılıklardan birisi sadece Türkiye'de özel eğitim alanında cinsel eğitime yönelik yürütülen lisansüstü tezlerin incelenmesidir. Uluslararası alan yazında özel gereksinimli bireylerin cinsel eğitimlerine yönelik yürütülen lisansüstü tezlerin incelenerek ülkemizdeki cinsel eğitim tezleri ile karşılaştırılması cinsel eğitimin nasıl ele alındığının ve özel gereksinimli bireylerle gerçekleştirilen cinsel eğitim uygulamalarının kapsamının kültürler arası değişkenler açısından değerlendirilmesi cinsel eğitimin derinlemesine anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Bu nedenle ileriki araştırmalarda özel eğitim alanında ulusal ve uluslararası alan yazındaki cinsel eğitim tezlerin karşılaştırmalı olarak incelenmesi önerilmektedir. Bu araştırmada özel gereksinimli bireylerin, ebeveynlerinin ve öğretmenlerinin sadece nicel özelliklerine ve cinsiyetlerine yönelik bilgiler verilmiştir. İleriki araştırmalarda cinsel eğitim alanında çalışma yapılan tüm katılımcılarının özelliklerinin daha fazla betimlenmesinin okuyuculara daha derin bilgiler sunabileceği söylenebilir.

İleride yürütülecek araştırmalara ek olarak uygulamaya yönelik cinsel eğitim müdahalelerinin artırılması gerektiği ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın bünyesinde ebeveyn ve öğretmenlere yönelik cinsel eğitim konusunda yeterliliklerini geliştirici eğitimler ve hizmet içi eğitimlerin artırılması ve desteklenmesi önerilmektedir.

Kaynaklar

- Adams, R. J., Smart, P., & Huff, A. S. (2017). Shades of grey: Guidelines for working with the grey literature in systematic reviews for management and organizational studies. *International Journal of Management Reviews*, 19(4), 432–454. <https://doi.org/10.1111/ijmr.12102>
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2022). *Engelli ve yaşlı istatistik bülteni*. https://www.aile.gov.tr/media/98625/eyhgm_istatistik_bulteni_ocak_2022.pdf Erişim Tarihi: 19.11.2024
- Akçamete, G. (2009). Genel eğitim okullarında özel gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim. Kök Yayıncılık.
- Akdemir, B. (2016). *Zihinsel yetersizliği olan bireylerle çalışan öğretmenlerin cinsel eğitime yönelik tutumları ve etik durumlarının karşılaştırılması* (Yayın No. 445635) [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi]. YÖK. <https://tez.yok.gov.tr/>
- Akın Bülbül, İ. (2012). *Zihinsel yetersizlikten etkilenmiş erkek ergenlere ebeveynleri aracılığıyla uygun mastürbasyon yapma becerisinin kazandırılmasında eşzamanlı ipucuyla öğretimin etkililiği* (Yayın No. 336342) [Yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi]. YÖK. <https://tez.yok.gov.tr/>
- Alzahrani, S. (2024). The reality of common sexual problems for students with Down's syndrome in Saudi Arabia. *Ankara University Faculty of Educational Sciences Journal of Special Education, Advance Online Publication*. <https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.1299960>
- Arat Odacı, A. (2018). *Yetersizlikten etkilenmiş bireylere video ile model olunarak sunulan cinsel istismardan korunma öğretim programının etkililiği* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Artan, İ. (2021). Doğum Öncesinden Ergenliğe Çocuk Gelişimi. Baysal Metin, N. (Ed.), *Cinsel gelişimi* (ss.277-262). Pegem Akademi.
- Arvas, E. (2023). *Ebeveynlerin zihinsel yetersizliği olan çocuklarına etkinlik çizelgeleri ile cinsel gelişime ilişkin hijyen becerilerini öğretmeleri için sunulan koçluk* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Aslanol, H.D. (2022). *Erken çocukluk döneminde özel gereksinimli çocuklarda cinsellik: Ebeveyn görüş ve deneyimleri* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Ege Üniversitesi.
- Aşık, Z., & Özen, M. (2019). Meta-analysis steps and reporting. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 13(2), 232-240. <https://doi.org/10.21763/tjfmmpc.569924>
- Bahçalı, T., & Odluyurt, S. (2021). Özel gereksinimli bireylerle gerçekleştirilmiş ebeveyn koçluğu uygulamalarına ilişkin araştırmaların incelenmesi: Bir alan yazın taraması. *Ulusal Eğitim Akademisi Dergisi*, 5(1), 189-209. <https://doi.org/10.32960/uead.888966>

- Bartın, L. (2020). *Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin çocuklarının cinsel eğitimi ile ilgili görüşlerinin incelenmesi (KKTC örneği)* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi.
- Bayyığıt, T. (2021). *Özel eğitim öğretmenlerinin cinsel eğitime yönelik tutumları ve hizmet içi eğitimleri için bir ihtiyaç analizi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Trakya Üniversitesi.
- Bilgiç, E. (2015). *Zihinsel engelli ergenlerin annelerinin cinsel eğitimle ilgili görüşleri* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Nişantaşı Üniversitesi.
- Bill, A. (2003). 14 and younger: The sexual behavior of young adolescents. Summary. Washington, DC: National Campaign to Prevent Teen Pregnancy.
- Cinsel Sağlık Enstitüsü Derneği (CİSED). *Cinsel mitler*. <https://www.cised.org.tr/icerik/146/cinsel-mitler>. Erişim Tarihi: 05.08.2024.
- Çakmak, S. (2006). *Gören ve görmeyen ergenlerin cinsel gelişimleri* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Çakşak, A. (2018). Ergenlerde cinsel eğitim. *Journal of Institute of Economic Development and Social Researches*, 4(11), 498–504. <https://doi.org/10.31623/ikad.89>
- Çerçi, G. (2013). *Zihinsel engelli çocuğu olan ailelerin çocuklarının cinsel gelişimi ve eğitimine yönelik bilgi düzeyleri ve tutumlarının incelenmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Çınar, N. (2021). İyi bir sistematik derleme nasıl yazılmalı? *Online Turkish Journal of Health Sciences*, 6(2), 310–314. <https://doi.org/10.26453/otjhs.888569>
- Davies, A., O'Leary, S., Prioretta, J., Shay, B., Bryan, M., & Neustifter, O. (2024). Sexuality education for disabled children and youth in Ontario, Canada: Addressing epistemic injustice through school-based sexuality education. *Children & Society*. <https://doi.org/10.1111/chso.12843>
- Döner, H. (2015). *Görme engelli yetişkinlerde cinsel bilgi, cinsel yaşantı ve cinsellik eğitime ilişkin görüşler* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Ortadoğu Teknik Üniversitesi.
- Eastgate, G., Van Driel, M. L., Lennox, N., & Scheermeyer, E. (2011). Women with intellectual disabilities: a study of sexuality, sexual abuse and protection skills. *Australian family physician*, 40(4), 226-230. https://www.researchgate.net/publication/51151350_Women_with_intellectual_disabilities_A_study_of_sexuality_sexual_abuse_and_protection_skills
- Eratay, E. (2023). Yetersizliği olan ergen ve yetişkinlerle yapılan cinsel eğitim araştırmalarının sistematik değerlendirilmesi. *Premium e-Journal of Social Sciences (PEJOSS)*, 7(32), 606–632. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8201105>
- Erbaş, E., & Kurt, O. (2022). Otizm spektrum bozukluğu olan bireylerin cinselliği ve cinsel eğitime bütüncül bir bakış. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (53), 1-16. <https://doi.org/10.53444/deubefd.867676>
- Karabulutlu, O., Karabulutlu, O., & Kılıç, M. (2011). Üniversite öğrencilerinin cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakkındaki bilgi düzeylerinin belirlenmesi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 14(2), 39–45. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/29495>

- Eripek, S. (2002). *Özel eğitim*. Anadolu Üniversitesi.
- Erol, İ & Ildız, G. (2020). Özel gereksinimli bireylerin dil gelişim süreçleri ile ilgili yapılan lisansüstü tezlerin analizi. (2000-2019). *Rumeli'de Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (21), 559-574. <https://doi.org/10.29000/rumelide.843486>
- Fitzgerald, C., & Withers, P. (2013). 'I don't know what a proper woman means': what women with intellectual disabilities think about sex, sexuality and themselves. *British Journal of Learning Disabilities*, 41(1), 5–12. <https://doi.org/10.1111/j.1468-3156.2011.00715.x>
- Fricker, M. (2007). *Epistemic injustice: Power & ethics of knowledge*. Oxford University Press.
- Gougeon, A. N. (2013). *Interest, understanding, and behavior: Conceptualizations of Sexuality education for individuals with an autism spectrum disorder using socially inclusive lens* [Unpublished doctoral thesis]. University of Ottawa.
- Gül, S. (2020). *Ortopedik engelli kadınlara verilen web tabanlı genital hijyen eğitiminin öz bakım gücü ve genital hijyen davranışlarına etkisi* [Yayınlanmamış doktora tezi]. İnönü Üniversitesi.
- Gülboy, E., Rakap, S., Cüre, G., & Terzioğlu, N. K. (2024). Otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilere matematik becerilerinin öğretimi: Tek-denekli deneysel araştırmaların sistematik derlemesi. *Yaşadıkça Eğitim*, 38(1), 134-151. <https://doi.org/10.33308/26674874.2024381672>
- Güven, D. (2021). Kapsamlı cinsellik eğitimi ve otizm spektrum bozukluğu olan bireyler. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 8(66), 284–300. <https://doi.org/10.26450/jshsr.2299>
- House, A. E., House, B. G., & Campbell, M. B. (1981). Measures of inter observer agreement: Calculation formula and distribution effect. *Journal of Behavioral Assessment*, 3(1), 37–57. <https://doi.org/10.1007/BF01321350>
- Jahoda A., & Pownall J. (2014). Sexual understanding, sources of information and social networks; the reports of young people with intellectual disabilities and their non-disabled peers. *Journal of Intellectual Disability Research* 58(5), 430–441. <https://doi.org/10.1111/jir.12040>
- Kanadlı, A. (2021). *Otizm spektrum bozukluğu olan bireylerde cinsel istismar ve cinsel eğitim: Öğretmen görüşleri* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.
- Kazu, İ.Y. & Yıldırım, D. (2021). Özel eğitim öğretmenlerinin özel gereksinimli birey ve özel eğitime yönelik metaforik algıları. *Journal of History School*, 51, 1121-1144. <http://dx.doi.org/10.29228/joh.42759>
- Kılınç, S. (2023). *Türkiye’de cinsel eğitime yönelik yapılan tezlerin içerik analizi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. KTO Karatay Üniversitesi.
- Koller, R. (2000). Sexuality and adolescents with autism. *Sexuality and Disability*, 18(2), 125– 135. <https://doi.org/10.1023/A:1005567030442>
- Kratochwill, T. R., Hitchcock, J. H., Horner, R. H., Levin, J. R., Odom, S. L., Rindskopf, D. M., & Shadish, W. R. (2013). Single-case intervention research design standards. *Remedial and Special Education*, 34(1), 26–38. <https://doi.org/10.1177/0741932512452794>

- Kurt, A., & Kürtüncü, M. (2021). Zihinsel yetersizliği olan adölesan dönemdeki çocuklarda cinsel gelişim eğitiminin önemi. *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 8(2), 353-357. <https://doi.org/10.34087/cbusbed.795223>
- Lantz, S. E., & Ray, S. (2021). Freud developmental theory. *StatPearls Publishing*. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK557526/>
- Lasserson, T. J., Thomas, J., & Higgins, J. P. (2019). Starting a review. *Cochrane handbook for systematic reviews of interventions*, 1–12. <https://doi.org/10.1002/9781119536604.ch1>
- Mahood, Q., Van Eerd, D., & Irvin, E. (2014). Searching for grey literature for systematic reviews: Challenges and benefits. *Research Synthesis Methods*, 5(3), 221–234. <https://doi.org/10.1002/jrsm.1106>
- McCann, E., Marsh, L. & Brown, M. (2019). People with intellectual disabilities, relationship and sex education programmes: A systematic review. *Health Education Journal*, 78(8), 885–900. <https://doi.org/10.1177/0017896919856047>
- McKenzie, J. E., Brennan, S. E., Ryan, R. E., Thomson, H. J., Johnston, R. V., & Thomas, J. (2019). Chapter 3: Defining the criteria for including studies and how they will be grouped for the synthesis. In J. P. T. Higgins, J. Thomas, J. Chandler, M. Cumpston, T. Li, M. J. Page, & V. A. Welch (Eds.), *Cochrane handbook for systematic reviews of interventions [Version 6.1]*. <https://training.cochrane.org/handbook/current/chapter-03>.
- Mermer, G. (1993). *Zihinsel engelli ergenlerin cinsel eğitim gereksinimleri hakkında anne, baba ve eğitimci görüşlerinin değerlendirilmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Anadolu Üniversitesi.
- Mersin, F. (2023). *Zihin yetersizliği olan çocuklarda cinsel gelişime yönelik aile eğitim programının etkililiği* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Michielsen, K., & Brockschmidt, L. (2021). Barriers to sexuality education for children and young people with disabilities in the WHO European region: a scoping review. *Sex Education*, 21(6), 674-692. <https://doi.org/10.1080/14681811.2020.1851181>
- Oğur, Ç. (2023). *Otizm spektrum bozukluğu olan bireylere çevrim içi cinsel istismarla başa çıkmada davranışsal beceri öğretiminin etkililiği* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Öcal, H. (2021). *Zihinsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerine verilen mahremiyet eğitiminin ebeveynlerin bilişsel ve duyuşsal özellikleri ile becerilerine etkisinin incelenmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Öncül, N., & Yücesoy Özkan, Ş. (2010). Orta ve ileri düzeyde zihin yetersizliği olan yetişkinlere videoyla model olma kullanılarak günlük yaşam becerilerinin öğretilmesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(3), 143-156.
- Page, M. J., McKenzie, J. E., Bossuyt, P. M., Boutron, I., Hoffmann, T. C., Mulrow, C. D., Shamseer, L., Tetzlaff, J. M., Akl, E. A., Brennan, S. E., Chou, R., Glanville, J., Grimshaw, J. M., Hróbjartsson, A., Lalu, M. M., Li, T., Loder, E. W., Mayo-Wilson, E., McDonald, S., McGuinness, L. A., ... Moher, D. (2021). The PRISMA 2020 statement: an updated guideline for reporting systematic reviews. Declaración PRISMA 2020: una guía actualizada para la publicación de revisiones

- sistemáticas. *Revista Espanola de Cardiologia (English ed.)*, 74(9), 790–799. <https://doi.org/10.1016/j.rec.2021.07.010>
- Paulauskaite, L., Rivas, C., Paris, A., & Totsika, V. (2022). A systematic review of relationships and sex education outcomes for students with intellectual disability reported in the international literature. *Journal of Intellectual Disability Research*, 66(7), 577–616. <https://doi.org/10.1111/jir.12952>
- Peters, M. D. J., Marnie, C., Tricco, A. C., Pollock, D., Munn, Z., Alexander, L., McInerney, P., Godfrey, C. M., & Khalil, H. (2021). Updated methodological guidance for the conduct of scoping reviews. *JBIM Evidence Implementation*, 19(1), 3–10. <https://doi.org/10.1097/XEB.0000000000000277>
- Ray, F., Marks, C., & Bray-Garretson, H. (2004). Challenges to treating adolescents with Asperger's syndrome who are sexually abusive. *Sexual Addiction & Compulsivity*, 11(4), 265–285. <https://doi.org/10.1080/10720160490900614>
- Sabancı Baransel, E. (2022). Cinsel gelişim ve cinsel eğitimi konu alan lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Journal of History School*, 15(56), 732–747. <http://dx.doi.org/10.29228/joh.54870>
- Schaafsma, D., Kok, G., Stoffelen, J. M. T., & Curfs, L. M. G. (2015). Identifying effective methods for teaching sex education to individuals with intellectual disabilities: A systematic review. *Journal of Sex Research*, 52(4), 412–432. <https://doi.org/10.1080/00224499.2014.919373>
- Sezik, A. (2023). *Otizm spektrum bozukluğu olan ergenlere hijyenik kadın pedi kullanımının öğretilmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Trabzon Üniversitesi.
- Shandra, C. L., & Chowdhury, A. R. (2012). The first sexual experience among adolescent girls with and without disabilities. *Journal of Youth and Adolescence*, 41(4), 515–532. <https://doi.org/10.1007/s10964-011-9668-0>
- Süzer, T. (2015). *Otizm spektrum bozukluğu olan bireylere cinsel istismardan korunma becerilerinin öğretiminde sosyal öykü yönteminin etkililiği* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Eskişehir Anadolu Üniversitesi.
- Tarhan, N. (2004). *Aile yaşamı ve cinsel sağlık programının (AYCSP) zihinsel engelli kız çocuklarının cinsel bilgi düzeylerine etkisi* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Teke, H. (2023). *Ergenlik döneminde zihin yetersizliği olan çocukların ailelerine yönelik aile cinsellik eğitim programının (MT-ACEP) etkililiği* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.
- Teke, H. & Melekoğlu, M. (2022). Erken çocukluk dönemi cinsel eğitim çalışmalarının incelenmesi: Bir sistematik derleme, *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(2), 144–160. <https://doi.org/10.53629/sakaefd.1106519>
- Tomeny, K. R., McWilliam, R. A., & Tomeny, T. S. (2020). Caregiver-implemented intervention for young children with autism spectrum disorder: A systematic review of coaching components. *Review Journal of Autism and Developmental Disorders*, 7(2), 168–181. <https://doi.org/10.1007/s40489-019-00186-7>
- Travers, J. C., & Whitby, P. J. S. (2014). Sexuality and relationships for individuals with autism spectrum disorders. In Tincani, M. & Bondy, A. (Eds.). *Autism spectrum disorders in adolescents and*

- adults: Evidence-based and promising interventions, 182–207. Guildford, New York.
<https://www.researchgate.net/publication/305904071>
- Tuzcuoğlu, N., Taşkaya, V., & Aslan, O. (2024). Türkiye ve farklı ülkelerdeki 0-6 yaş çocuklar için hazırlanan cinsel eğitim programlarının incelenmesi. *Temel Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 81-95. <https://doi.org/10.55008/te-ad.1453928>
- Uçar-Rasmussen, M., & Çifci-Tekinarslan, İ. (2024). Zihin yetersizliği olan bireylere cinsel istismarı önleme becerisinin kazandırılması. *Özel Eğitim Dergisi*, 25(1), 71-92. <https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.1073974>
- Uçar, M. (2014). *Bilişsel süreç yaklaşımına dayalı olarak hazırlanan cinsel istismarı önleme becerisi öğretim programının etkililiğinin incelenmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Uzun, Ö. (2015). *Zihin engelli ergen kız öğrencilerin cinsel eğitim alma sürecinde öğretmenlerin ve ailelerin karşılaştığı sorunların incelenmesi*, [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Ünlü, Ö. (2020). *Zihin yetersizliği olan öğrencilere cinsel istismarı önlemeye yönelik teknoloji destekli eğitimin etkileri* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.
- World Health Organization. Developing sexual health programmes. WHO/RHR/HRP/10.22, 2010.
- Yıldız, G. (2020). En az konuşulan en çok merak edilen: Zihin yetersizliği olan yetişkinlerde cinsellik. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 10(1), 827–855. <https://doi.org/10.18039/ajesi.682164>
- Yıldız, M., & Akmanoğlu, N. (2021). Asperger sendromlu ve yüksek işlevli otizmlili bireylerin romantik ilişkileri üzerine sistematik bir derleme. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(30. Ulusal Özel Eğitim Kongresi Özel Sayısı), 285-334. <https://doi.org/10.19171/uefad.851286>
- Zerey, B.S. (2019). *Yetersizlikten etkilenmiş ve normal gelişim gösteren çocukların cinsel istismardan korunmaları hakkında anne görüşlerinin incelenmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.

Extended Abstract

Introduction

Sexuality is an essential factor affecting individuals' biological and psychological development in their social lives (Kardeş & Güney-Kahraman, 2018). The fact that sexuality comprises many developmental areas leads to various definitions of this concept, such as the processes related to reproduction (Artan, 2022), physical, emotional and mental well-being (WHO, 2010), and the expression of desires (Schaafsma vd., 2015). Although sexuality can affect various areas of development, society has prejudices that sexuality is a phenomenon that should not be talked about or should be learnt in secret (Tuzcuoğlu, Taşkaya ve Aslan, 2024). While restricting access to accurate information about sexuality, this situation leads individuals to inappropriate behaviours related to sexuality and results in consequences that negatively affect sexual health (Sabancı-Barensel, 2021). Sexual education practices developed by the norms and cultures of the society are needed to provide individuals with accurate information about sexuality, teach appropriate sexual behaviours, protect their health and overcome social prejudices (Lantz & Ray, 2020). Sexual education covers subject areas such as providing information about sexual development, gaining the necessary skills to act in the context, preventing sexual abuse and protecting privacy (Çakşak, 2018). In addition to facilitating individuals' access to accurate knowledge and skills, sexual education enables individuals to develop positive attitudes towards sexuality and to protect themselves against external negativities (Paulauskaite et al., 2022). Although it is assumed that the most appropriate education on sexuality can be provided in schools, individuals can continue their sexual education by obtaining information through their own experiences and observations in various social environments outside of school (Artan, 2021). Although access to sexual education is easy for individuals with typical development in this respect, individuals with special needs may have more limited access to accurate information about sexuality (Alzahrani, 2024). This may be due to the diagnosis-specific differences of individuals with special needs, their limitations in perception, comprehension and other mental function behaviours (Sullivan, 2014). While these limitations experienced by individuals with special needs make it difficult for them to acquire information about sexuality, they may also cause them not to comprehend the limits of sexuality-related issues and to tend towards inappropriate behaviours. This situation may lead individuals with special needs to face negative attitudes from society and to encounter prohibitions related to their sexual lives. Limitations and prohibitions may result in these individuals developing negative behaviours towards sexuality and experiencing sexual health problems. For this reason, individuals with special needs should benefit from sexual education practices and programmes prepared in line with their needs to cope with the difficulties experienced in sexuality related to their limitations and to have healthy experiences related to sexuality (Bernert & Ogletree, 2013).

It can be observed that sexual education, which is very important for individuals with special needs, is an important source of interest for researchers. There are studies on different research topics such as determining attitudes about sexual education, gaining sexual education skills and reviewing studies conducted in the field of sexual education (Teke & Melekoğlu; McCan et al., 2019; Öncül & Yücesoy-Özkan, 2010). It can be seen that the numbers of these studies have increased recently. However, they are not yet sufficient to overcome the problems related to the sexual education of individuals with special needs, and there is confusion in terms of conceptualising and determining the scope of sexual education. The postgraduate dissertation studies are called grey literature because they are not published in peer-reviewed journals (Adams et al., 2017). However, there are studies that

guide future research in the relevant scientific field (Mahood et al., 2014), at this point, it is thought that it will be important to determine the scope and evaluate the quality of the theses carried out for sexual education in the field of special education. In this context, the increase in the number of sexual education dissertations in the field of special education in Türkiye from year to year and the fact that there has not yet been a study examining the dissertations on sexual education in the field of special education reveals the need for this research. In line with this importance and need, the present study aims to guide the steps to be taken in the future by examining the dissertations conducted on sexual education in the field of special education in Turkey and revealing the current situation. Analysing the dissertation studies conducted on the current situation and future potential of sexual education in special education in Turkey will contribute to academicians, educators, policy makers, individuals with special needs and their families working in this field.

Methodology

In this study, the systematic review method was used to answer the research questions and to fulfil its purpose. In this regard, the steps in the 'preferred reporting example for systematic reviews and meta-analyses (PRISMA)' protocol developed by Moher et al. (2009) and updated by Page et al. (2020) were followed in conducting the current study and 27 items in the checklist recommended for the reporting process within the scope of the protocol were taken into consideration. According to the purpose of this study, 21 theses that were considered to be suitable for the inclusion and exclusion criteria were included in the scope of the study by using the keywords 'individual with special needs, special education, sexual education, postgraduate thesis, systematic review' in the YÖKTEZ database of sexual education theses in the field of special education conducted in Türkiye. Detailed information about the theses analysed, and information about the reliability of the study are presented in the findings section.

Findings

The findings obtained in the current study were analysed in two different categories according to the research methods of the theses analysed: theses that did not include intervention and were designed with qualitative research methods and theses that included intervention and were conducted with quantitative research methods. According to the findings related to the types of the theses and the years of publication, it was observed that two of the 21 theses (n=2, 9%) were doctoral dissertations, 19 theses (n=19, 91%) were master's theses, the first thesis was published in 1993, and the last thesis was published in 2023. According to the findings regarding the distribution of the subjects of the theses examined, it was observed that the knowledge, attitudes and opinions of parents, teachers, primary caregivers and themselves regarding the sexual education of individuals with special needs were examined in the theses that did not include intervention. In the theses that included intervention, it was observed that protection from sexual abuse, increasing the level of knowledge about sexual abuse, increasing the level of sexual knowledge and gaining sexuality skills through family education programs and methods proven to be effective in gaining behaviour or changing behaviour. It can be observed that questionnaires, scales, semi-structured interview forms, and information forms were used to collect data for the analysis of the theses. The participants of the theses examined were individuals with special needs diagnosed with intellectual disability, visual impairment, autism spectrum disorder, and specific learning disability, as well as parents, teachers and primary caregivers who mediated in providing skills to individuals with special needs and expressed opinions on sexual education. According to the findings related to the effectiveness data of the theses,

it can be observed that in eight theses, monitoring and generalisation findings were obtained. In 11 theses, it can be observed that effective results were achieved in the acquisition of the skills aimed to be gained through the interventions applied. It can also be observed that implementation reliability data were collected in 10 of the analysed theses, inter-observer reliability data were collected in six, and social validity data were collected in nine of them.

Conclusion, Discussion and Suggestions

In this study, postgraduate thesis studies in Türkiye conducted with quantitative and qualitative research methods on sexual education of individuals with special needs were evaluated conceptually and methodologically by comparing them with the results of the studies in the literature.

According to the descriptive characteristics of postgraduate theses on sexual education of individuals with special needs, 19 out of 21 theses (90%) were master's theses. In the study (Kılınc, 2023), which includes a systematic review of theses previously produced in the field of sexual education, it is seen that the number of master's theses is higher than the number of doctoral theses, and this aspect is in line with the literature. It is thought that the fact that the theses carried out in the literature on sexual education are generally based on the evaluation of the opinions of the parents and teachers of individuals with special needs may cause more preference in the master's degree process as it makes it more economical to work in this field.

When the research designs of the theses analysed were examined, it was seen that 11 of the 21 were designed with quantitative research methods, and 10 were designed with qualitative research methods. The fact that the participants of the studies conducted with qualitative research methods were mostly preferred parents and teachers may have been influenced by the idea that interviewing with individuals (parents, teachers, primary caregivers) who are at the basis of the education of these individuals may be more effective because accurate information flow cannot be provided due to the limitations of individuals with special needs in expressing their views on sexual education (Erol & Ildız, 2020). It can be assumed that the fact that the participant parent groups in the theses conducted with both research designs are generally composed of mothers may be related to the fact that individuals with special needs take an active role in sexuality-related hygiene care (Tomeny et al., 2020; Bahçalı & Odluyurt, 2021).

When the diagnostic characteristics of individuals with special needs were examined in the theses conducted, it was observed that the most crowded group consisted of individuals with intellectual disabilities. It can be considered that this situation may be due to the fact that individuals with special needs are more accessible due to their wider range (Akçamete, 2015).

When the dependent variables of the theses containing intervention were examined, it was seen that variables such as increasing the level of sexual knowledge, protection from sexual abuse, acquisition of sexual hygiene skills, acquisition of appropriate masturbation skills, and sexual development were studied. In the literature, information on the dependent variables of the studies examined in the reviews conducted on sexual education of individuals with special needs could not be reached (Eratay, 2023; Teke & Melekoğlu, 2022; Yıldız & Akmanoğlu, 2021). In this respect, the current study differs from the literature and provides in-depth information on sexual education in special education. It can be seen that the independent variables of the theses examined were family education programmes, simultaneous prompting, cognitive process approach, social stories, video models, technology support, coaching practice, behavioural skills teaching, and self-monitoring strategy. By

presenting the findings related to the independent variables of the theses examined in this study, it is shown that supporting individuals with special needs with different strategies and methods can be effective in the process of gaining sexual education skills.

It is observed that the theses examined in the current study were conducted in home environments, schools, centres and social environments. In the research (Yıldız & Akmanoğlu, 2021), which examined the studies conducted with the sexual education practices of individuals with special needs in the literature, no information about the study environments was found. It is thought that providing information about the study environments in the current study is important in organising the environments in which future studies will be conducted.

According to the findings regarding the effectiveness, monitoring and generalisation data of the theses examined in the current study, it was observed that the methods applied in theses containing intervention were effective, monitoring data were recorded in nine of the 11 theses, and generalisation data were recorded in seven of them. In the literature in Türkiye (Güven, 2021; Nemnezi-Karaca & Uzun-Çiçek, 2022; Teke & Melekoğlu, 2022; Teke & Melekoğlu, 2022 and et al.), there is no information about the monitoring and generalisation data of the studies examined in the studies conducted on sexual education in the field of special education. Analysing these data in the current study is important in expanding the findings of other studies in the national literature.

The findings of the current study reveal that the knowledge levels of individuals with special needs, their parents, teachers and primary caregivers regarding sexual education are insufficient in the studies on sexual education of individuals with special needs conducted in the literature. However, in other intervention studies conducted in the literature, sexual education practices are effective in helping individuals with special needs acquire skills and increase the knowledge levels of both themselves and their parents and teachers. In addition, the findings obtained from the study can provide a systematic conceptual framework for readers and future researchers who will conduct studies on sexual education in the field of special education. In addition, one of the limitations of the current study is the examination of postgraduate theses, which is called grey literature, on sexual education in the field of special education in Türkiye. Examining the theses conducted in the international literature on the sexual education of individuals with special needs and comparing them with the sexual education theses in Turkey in terms of cultural variables will provide in-depth information about sexual education. For this reason, it is recommended that in future research, sexual education theses in national and international literature in special education should be examined comparatively. In this study, only quantitative characteristics and gender distribution of individuals with special needs and their parents and teachers were included. In future studies, a more detailed description of the characteristics of all participants in the field of sexual education will provide readers with in-depth information. In addition to future research, it is recommended that practical sexual education interventions should be increased and that the Ministry of National Education should increase and support training and in-service training for parents and teachers to improve their competencies in sexual education.

Yayın Etiği Beyanı

Bu araştırma YÖKTEZ veritabanında erişime açık olan tezlerin incelenmesini kapsadığından etik kurul izni bulunmamaktadır. Bu araştırmanın planlanmasından, uygulanmasına, verilerin toplanmasından verilerin analizine kadar olan tüm süreçte “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel

Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Bu araştırmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamıştır. Bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Birinci yazar %40, ikinci yazar %30, üçüncü yazar %30 oranında araştırmaya katkı sağlamıştır.

Çatışma Beyanı

Makalenin herhangi bir aşamasında maddi veya manevi çıkar sağlanmamıştır. Yazarlar çalışma kapsamında herhangi bir kurum ve kişi ile çıkar çatışması bulunmadığını beyan etmektedir.

Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.